



**TURUN  
YLIOPISTO**

## **Rauhanaloite vai neuvostopropagandaa?**

CIA:n suhtautuminen Pohjolan ydinaseettomaan vyöhykkeeseen vuosina 1979–1987

Poliittisen historian  
kandidaatintutkielma

Laatija:  
Sara Niemi

6.5.2026  
Turku

Turun yliopiston laatu järjestelmän mukaisesti tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu

Turnitin OriginalityCheck -järjestelmällä.

## Kandidaatintutkielma

**Oppiaine:** Poliittinen historia

**Tekijä:** Sara Niemi

**Otsikko:** Rauhanaloite vai neuvostopropagandaa? CIA:n suhtautuminen Pohjolan ydinaseettomaan vyöhykkeeseen vuosina 1979–1989

**Sivumäärä:** 36 sivua

**Päivämäärä:** 6.5.2026

Vuonna 1963 presidentti Urho Kekkonen piti puheen, joka toimi käynnistäjänä aloitteelle luoda Pohjois-Eurooppaan Pohjolan ydinaseeton vyöhyke (PYV). Aloite ei toteutunut, mutta siitä käyty keskustelu ja pyrkimykset edistää sekä jarruttaa aloitetta kestivät kylmän sodan päättymiseen asti. PYV-aloite jakoi suurvaltojen mielipiteitä Neuvostoliiton tukiessa hanketta aktiivisesti ja Yhdysvaltojen vastustaessa hanketta.

Yhdysvaltojen kiinnostus ja huoli aloitteesta tuli esille Yhdysvaltojen keskustiedustelupalvelun CIA:n internetarkistossa saatavilla olevissa materiaaleissa kuten raporteissa ja muistioissa. Näiden avulla tässä tutkielmassa selvitin, minkälaisena viraston suhtautuminen aloitetta kohtaan näyttäytyi ja mitä selittäviä tekijöitä tälle suhtautumiselle pystyin havaitsemaan. Tarkastelin myös, miten suhtautuminen on vaikuttanut tehtyihin arvioihin. Tutkielmani viimeinen tehtävä oli tunnistaa, miten Yhdysvallat ja CIA olivat mahdollisesti pyrkineet vaikuttamaan aloitteeseen. Metodina hyödynsin laadullista sisällönanalyysia ja historiantutkimuksellista päättelyä, joiden avulla yhdistin aineiston sisältöä ja siinä toistuvia teemoja aloitteeseen vaikuttaneeseen ajalliseen kontekstiin.

Primääriaineiston avulla oli selvää, että keskustiedustelupalvelu suhtautui hankkeeseen hyvin skeptisesti ja negatiivisesti. Tämä johtuu pääasiallisesti siitä, että PYV-aloite nähtiin ennen kaikkea Neuvostoliittoa hyödyntävänä hankkeena, ellei jopa Neuvostoliiton hankkeena. CIA:n aineisto antoi näköalapaikan sen tekemiin arvioihin Neuvostoliiton motiiveista ja erilaisista pyrkimyksistä tukea aloitetta niin diplomatian kuin vakoilunkin keinoin. Keskustiedustelupalvelu ei arvioinut pelkästään Neuvostoliiton motiiveja vaan myös Pohjoismaiden PYV-politiikkaa ja sitä selittäviä tekijöitä kunkin maan omassa asemassa ja kontekstissa. Tärkein tutkielmassa tekemäni havainto kuitenkin oli, että kaikkeen aloitteeseen liittyvässä esimerkiksi Pohjoismaita ja näiden PYV-politiikkaa arvioitaessa Neuvostoliitto ja Pohjoismaiden neuvostosuhteet olivat huomattavin näkökulma, jonka kautta CIA teki arvioitaan.

**Avainsanat:** CIA, kylmä sota, Neuvostoliitto, Pohjoismaat, Pohjolan ydinaseeton vyöhyke, rauhanliikkeet, tiedustelu, Yhdysvallat

## **Sisällysluettelo**

<b>1</b>	<b>Johdanto</b>	<b>4</b>
1.1	Tutkimuksen aihe ja tutkimuskysymykset	4
1.2	Primääriaineisto ja metodologia	7
<b>2</b>	<b>”Neuvostujuoni” – Neuvostoliitto ja PYV-aloite</b>	<b>11</b>
2.1	”Karhua vahtimassa”	11
2.2	PYV Neuvostoliiton työkaluna	13
2.3	Vakoilua ja vaikuttamista	16
<b>3</b>	<b>Pohjoismaat ja PYV-aloite</b>	<b>22</b>
3.1	Nato-maat Norja ja Tanska hankalassa asemassa	22
3.2	Suomi, Ruotsi ja neutraaliuuden dilemma	25
<b>4</b>	<b>Toteutumattomaksi jäänyt hanke</b>	<b>28</b>
<b>5</b>	<b>Johtopäätökset</b>	<b>31</b>
	<b>Lähteet</b>	<b>34</b>

# 1 Johdanto

## 1.1 Tutkimuksen aihe ja tutkimuskysymykset

1940-luvulta alkaen ydinaseista tuli osa maailmansotien jälkeistä realiteettia, minkä seurauksensa on esiintynyt useita pyrkimyksiä rajoittaa ja hävittää ydinaseita erilaisin keinoin ja sopimuksin. Yksi tällainen keino on ollut ja vieläkin on ydinaseettomat vyöhykkeet. Ydinaseettomalla vyöhykkeellä tarkoitetaan yleisesti usean valtion luomaa aluetta, jossa ydinaseiden käyttäminen ja säilyttäminen sekä läpi kuljettaminen on kielletty kansainvälisesti tunnistetun sopimuksen mukaisesti.<sup>1</sup> Tällä hetkellä ydinaseettomia vyöhykkeitä on yhteensä maailmassa viisi. Niistä ensimmäinen syntyi vuonna 1967 Tlatelolco-sopimuksen myötä Latinalaiseen Amerikkaan sekä Karibialle ja viimeisin syntyi vuonna 2006 Keski-Aasiaan.<sup>2</sup> Näitä viittä ydinaseetonta vyöhykettä on edeltänyt sekä seurannut useita epäonnistuneita aloitteita ydinaseettomien vyöhykkeiden luomiseksi. Yksi tällainen aloite on Pohjolan ydinaseeton vyöhyke (PYV), jota on myös kutsuttu osassa aikaisempaa tutkimusta ydinaseettomaksi Pohjolaksi.

PYV-aloitteen alku profiloituu vahvasti presidentti Urho Kekkoseen, joka nosti sen esille Paasikivi-Seuran tilaisuudessa pitämässään puheessa toukokuun 28. päivä vuonna 1963. Nimensä mukaisesti Pohjolan ydinaseettomalla vyöhykkeellä Kekkonen tarkoitti Pohjoismaiden muodostamaa kansainvälisesti tunnistettua ydinaseista vapaata aluetta. PYV-aloitteen asetelma ei ollut jännitteetön ottaen huomioon Pohjoismaiden maantieteellisen läheisyyden Neuvostoliittoon sekä Norjan, Islannin ja Tanskan Nato-jäsenyydet. Alusta asti aloitteeseen epäiltiin liittyvän Kekkosen neuvostosuhteet ja aloitteen tarkoitusperästä oltiin paikoittain skeptisiä.<sup>3</sup> Näistä lähtökohdista ei ole yllättävää, että aloitteesta päätyi tulemaan yksi monista kylmän sodan suurvaltakamppailun jakokysymyksistä.

Neuvostoliitto osoitti tukea aloitteelle ja pysyi positiivisena sitä kohtaan aina romahtamiseensa asti. Yhdysvallat taas reagoi heti alkuhetkistä lähtien negatiivisesti aloitteeseen, kuten käy ilmi Washingtonista Helsinkiin 30. toukokuuta saapuneessa salasähkeessä. Sähkeessä vedotaan siihen, että Pohjolan ydinaseeton vyöhyke rajoittaisi

---

<sup>1</sup> Yhdistyneiden kansakuntien infopaketti ydinaseettomista vyöhykkeistä.

<<https://disarmament.unoda.org/en/our-work/weapons-mass-destruction/nuclear-weapons/nuclear-weapon-free-zones>> [luettu 3.3.2026]

<sup>2</sup> Graham 2017, 1, 18–20.

<sup>3</sup> Juntunen 2024, 23.

erityisesti Nato-maa Norjan toimintavapautta osana liittoumaa.<sup>4</sup> Ydinaseettomien vyöhykkeiden vastustaminen ei ollut yleisellä tasolla osa Yhdysvaltojen ydinasepolitiikkaa ja se oli tukenut esimerkiksi Tlatelolco-sopimukseen johtanutta ehdotusta.<sup>5</sup> PYV-aloitteeseen se taas suhtautui skeptisesti. On syytä uskoa, että Washingtonista tulleessa sähkössä esitetyt syyt eivät yksistään selitä Yhdysvaltojen negatiivista suhtautumista aloitetta kohtaan. Syyt ovat moninaisemmat ja sitoutuvat vahvasti aloitetta tukeneeseen Neuvostoliittoon ja kylmän sodan suurvaltakamppailuun.

Yhdysvaltain keskustiedustelupalvelu CIA (Central Intelligence Agency) on ollut kiinnostunut aloitteesta ja seurauksena on syntynyt sitä käsittelevää materiaalia. Arkiston dokumentit avaavat laajemmin yhdysvaltalais-suhtautumista aloitteeseen ja sen mahdollisen toteutumisen tuomiin ongelmiin ja uhkiin. Tutkielmani tehtävänä on analysoida Yhdysvaltojen suhtautumista ja tätä selittäviä tekijöitä 1980-luvulla CIA:n internetarkiston aineistoja hyödyntäen. Aineiston avulla arvioin suhtautumisen luonnetta, sitä selittäviä syitä ja miten se näyttäytyy tehdyissä arvioissa ja analyyseissa. Voidaanko näistä arvioista ja analyyseistä esimerkiksi tunnistaa vakiintunutta näkökulmaa, josta arvioitiin PYV-aloitetta? Viimeisenä tarkastelen, miten Yhdysvallat ja CIA ovat mahdollisesti pyrkineet vaikuttamaan aloitteeseen.

Yhdysvaltojen näkökulmaan keskittyvää ja yhdysvaltalaisia primääriaineistoja hyödyntävää tutkimusta aloitteesta ei ole aikaisemmin tehty. PYV-aloitetta on tutkittu erityisesti sen ollessa ajankohtainen kylmän sodan aikaan, ja 2000-luvulla tutkimusta on syntynyt huomattavasti maltillisemmin. Aloitteeseen vahvasti perehtyneen Tapio Juntusen vuonna 2024 julkaistu väitöskirja *Varjonyrkkeilyä Pohjolassa* antaa hyvän kokonaiskuvan aloitteen synnystä sekä kehityskulusta ja käsittelee myös reaktioita valtioista, joita aloite on koskettanut. Juntusen hyödyntämä arkistomateriaali on pääosin syntynyt Suomessa tai kuuluu suomalaisiin arkistoihin ja tätä kautta tutkimus perehtyy syvällisemmin suomalaiseen näkökulmaan. Tutkimuksessa käsitellään ajoittain Yhdysvaltoja osana aloitteesta käytyä keskustelua, mutta hyödyntäen Suomen ulkoministeriön materiaaleja.<sup>6</sup> Aloitetta käsitelleessä aikalaiskirjallisuudessa on usein korostunut sen käytännölliset ja lailliset kysymykset. Kuitenkin Rolf Tamnesin vuoden 1983 artikkeli “Norwegian Attitudes to a Nordic Nuclear-

---

<sup>4</sup> Salasähköjäännös Washingtonista Helsinkiin, 30.5.1963, 3. Pohjolan ydinaseeton vyöhyke 1963–64, Poliitiikka: Ulkopolitiikkaa, mm pohjoismainen yhteistyö Pohjolan ja Euroopan ydinaseeton vyöhyke 1959–68, UKA.

<sup>5</sup> Graham 2017, 18.

<sup>6</sup> Juntunen 2024.

free Zone 1958–1982” käsittelee aloitteeseen liittyneiden Pohjoismaiden ja Neuvostoliiton poliittisia muutoksia sekä motiiveja.<sup>7</sup>

CIA:n internetarkiston tarjoama materiaali ohjasi rajaamaan tutkielman 1980-luvulle johtuen siitä, että valtaosa PYV-aloitteeseen liittyvästä aineistosta on peräisin 1980-luvulta ja vuosikymmenten vaihteesta 1970-luvun loppupuoliskolla. Käyttäessäni englanninkielistä hakutermiä ”nordic nuclear weapons-free zone” sain CIA:n arkistosta yhteensä 44 hakutulosta, joista 38 sijoittuvat vuosille 1979–1987. On mahdollista, että aiemmilta vuosilta on syntynyt materiaalia, jota ei ole julkaistu. 1980-luvun korostumiselle aloitteen seurannassa on mahdollista kuitenkin löytää selittäviä tekijöitä ajallisesta kontekstista, johon liittyy euro-ohjuskriisi ja 1980-luvun ydinaseita vastustaneet rauhanliikkeet.

PYV-aloitteen ymmärtämiseksi vaaditaan paljon ajallisen kontekstin huomiointia, mikä korostaa taustoittavan tutkimuskirjallisuuden merkitystä tutkielmalleni. Ydinaseiden vastaisten rauhanliikkeiden suosiota ja yhteyksiä Neuvostoliittoon auttaa ymmärtämään Luc-André Brunetin ja Eirini Karamouzin toimittama teos *Beyond the Euromissile Crisis: Global Histories of Anti-Nuclear Activism in the Cold War* vuodelta 2025.<sup>8</sup> Euro-ohjuskriisiä ja sen seurauksena tapahtuneita INF-neuvotteluja selventää esimerkiksi Phillip Gassertin, Tim Geigerin ja Hermann Wentkerin toimittama teos *The INF Treaty of 1987: A Reappraisal* (2021). Kyseinen teos auttaa hahmottamaan erityisesti euro-ohjuskriisin luomaa poliittista ilmapiiriä, joka puolestaan sitoutuu vahvasti rauhanliikkeisiin.<sup>9</sup> Teos myös käsittelee INF-neuvotteluja (Intermediate-Range Nuclear Forces) Yhdysvaltojen ja Neuvostoliiton välillä. Neuvottelujen tarkoituksena oli suunnitelmallisesti ja sovitusti hävittää euro-ohjuskriisin aiheuttaneet keskimatkan ohjukset.<sup>10</sup> Nämä tekijät eivät ole kuitenkaan pelkkää ajallista kontekstia, vaan CIA:n arvioissa niillä on vahvat roolit eri toimijoiden motivaattoreina ja välineinä.

CIA:n aineistoja käsiteltäessä on hyvä ymmärtää viraston syntykontekstia ja sen yhteyttä Neuvostoliittoon. Hahmottamalla CIA:n historiaa Neuvostoliiton kanssa voidaan tunnistaa, miten tutkielmassa hyödyntämäni aineisto ja siitä tekemäni johtopäätökset sopivat osaksi laajempaa kokonaisuutta ja jatkumoa. Michael S. Goodmanin toimittama *The CIA and the pursuit of security: history, documents and contexts* (2020) antaa hyödyllisen katsauksen

---

<sup>7</sup> Tamnes 1983.

<sup>8</sup> Brunet ja Karamouzi 2025.

<sup>9</sup> Gassert et al. 2021.

<sup>10</sup> Ibid, 9, 13.

edellä mainittuihin tekijöihin.<sup>11</sup> Päätöksentekijän ja tiedusteluviranomaisen välinen suhde on tärkeässä osassa kaikkea tiedustelutoimintaa, vaikkakin suhteen poliittinen ulottuvuus vaihtelee globaalisti. Yhdysvaltalaisessa kontekstissa valtionhallinnon ja tiedusteluviranomaisten välinen läheisyys korostuu. Loch K. Johnsonin toimittama *The Oxford Handbook National Security Intelligence* (2nd ed. 2025) antaa tästä suhteesta hyvää yleiskuvaa CIA:n sekä muiden tiedustelupalvelujen näkökulmasta.<sup>12</sup>

## 1.2 Primääriaineisto ja metodologia

Tutkielmani primääriaineistona toimii CIA:n internetarkistosta julkisesti saatavilla oleva materiaali.<sup>13</sup> Aineiston salaus on purettu ja tätä kautta se on pystytty julkaisemaan, mutta saatavilla oleva aineisto ei ole täysin julkista, vaan dokumenteista on peitetty osuuksia, joihin ei ole haluttu antaa yleistä pääsyä. Arkistosta löytyvät dokumentit ovat skannattuja paperidokumentteja, joista useassa on merkintä siitä, että kyseessä on alkuperäisdokumentti (engl. master's copy). Luonteeltaan aineisto on pääasiallisesti raportteja, muistioita ja arvioita, jotka sisältävät esimerkiksi ennakoivia arviointeja ja analyysseja poliittisista muutoksista.

Tiedusteluaineistoa hyödynnettäessä on tärkeää tunnistaa, mitä niiden syntykonteksti kertoo tutkijalle. Tässä tärkeää on erottaa, onko ollut kyse reaktiivisesta vai rutiininomaisesta raportoinnista, mikä kertoo siitä, miten raportoitavaan ja tutkittavaan kohteeseen on suhtauduttu. Reaktiivinen raportointi antaa ymmärtää reaktiota vaatineen asian olleen tärkeä oman erillisen raporttinsa vaativa tapahtua tai tieto. Rutiininomainen raportointi taas ei edellytä spesifejä tapahtumia raportin syntymiseksi ja tieto saattaa liittyä osaksi laajempaa kokonaisuutta, jossa se ei ole ainut keskipiste.<sup>14</sup> CIA:n arkistosta löytyvä aloitetta koskeva materiaali kuuluu pääasiallisesti jälkimmäiseen ryhmään. Pelkästään PYV-aloitteeseen liittyviä tai sen mukaan nimettyjä dokumentteja aineistossa ei ole, vaan PYV:tä on poikkeuksetta käsitelty osana laajempia kokonaisuuksia. Joskus nämä laajemmat kokonaisuudet liittyvät vahvasti aloitteeseen kuten poliittisissa katsauksissa Neuvostoliiton suhteisiin Pohjoismaiden kanssa. Joskus taas aloite esiintyy osana kokonaisuutta, jossa on mukana myös paljon siihen täysin liittymätöntä raportointia. Tästä esimerkkinä toimii

---

<sup>11</sup> Goodman 2020.

<sup>12</sup> Johnson 2025.

<sup>13</sup> < <https://www.cia.gov/readingroom/> >

<sup>14</sup> Rentola 2009b, 309.

rutiininomainen raportti nimeltä ”National Intelligence Daily” (NID), jossa aloite ajoittain esiintyy muiden ajankohtaisten globaalien kysymyksien kanssa.

CIA:n kuten muidenkin tiedustelupalveluiden aineistoja hyödynnettäessä on tärkeää muistaa lähdekritiikki ja osittain siihen liittyvät rajoitukset salattuja aineistoissa käytettäessä. Yleisesti on hyvä muistaa, että tiedustelupalvelut edustavat palvelemaansa valtiota ja näiden intressejä, mikä vaikuttaa analyyseissä korostuviin näkökulmiin. CIA:n kohdalla tämä korostuu erityisesti, koska palvelun syntyhistoria on vahvasti kietoutunut Neuvostoliittoon ja siitä koettuun uhkaan. Keskustiedustelupalvelu ei myöskään ole ollut immuuni tiedusteluarvioiden politisoitumiselle ja tätä on esiintynyt Neuvostoliittoon liittyvissä arvioissa.<sup>15</sup> Ei voida sanoa, että kaikki Neuvostoliittoon liittyvä analyysi olisi politisoitunutta tai virheellistä, mutta mahdollisuus siihen on hyvä pitää mielessä osana lähdekritiikkiä.

Tiedustelupalveluiden dokumentit eivät aina tue lähdekritiikin hyödyntämistä, koska dokumentin kirjoittaja, vastaanottaja, tiedonlähde ja perustelut ovat usein salaisia. Lähdekritiikin kannalta nämä tekijät taas olisivat tärkeitä.<sup>16</sup> Koska edellä mainitut tiedot ovat salaisia dokumenttien alkuperäistä käyttötarkoitusta ja sen luomaa merkitystä on hankalaa arvioida. Usein dokumenteissa esiintyy salattuja osia tekstin sisällä, jotka paikoittain vaikuttavat asiakirjasta saatavaan kokonaiskuvaan. Näiden tekijöiden takia tiedustelupalveluilta saatua tietoa täytyy tarkastella erityisen kriittisesti, mikä ei kuitenkaan tarkoita, etteikö niitä voisi tutkia. On myös huomioitava, että tutkielmassa käytän julkisesti saatavilla olevaa tietoa enkä voi tietää, mitä on mahdollisesti jätetty julkaisematta. CIA:n dokumenttien hyödyntäminen esimerkiksi tässä kandidaatintutkielmassa toimii, koska tehtävänäni on analysoida dokumenttien luomaa kuvaa suhtautumisesta PYV-aloitteeseen eikä varmistaa niiden sisällön tai kaikkien väitteiden todenperäisyyttä. Tutkielmassa pyrin kuitenkin tunnistamaan, jos olemassa oleva tutkimuskirjallisuus tukee CIA:n näkemyksiä. Tätä kautta voin osittain havainnoida, onko suhtautuminen aloitteeseen mahdollisesti värittänyt arvioita tavalla, joka on ristiriidassa tutkimustiedon esittämien faktojen kanssa.

Tutkielmani metodina toimii historian tutkimuksellinen päättely ja laadullinen sisällön analyysi. Metodikirjallisuutena toimii organisaatioiden historian tutkimukseen keskittyvä kirjallisuus, joka antaa pohjaa ja tukea tutkimukselle, jossa primääriaineisto on kerätty organisaation virallisista arkistoista ja organisaatio on tiukasti yhteydessä tuotettuun

---

<sup>15</sup> Dylan ja Gioe 2020, 6; Freedman 1997, 137.

<sup>16</sup> Rentola 2009a, 4.

aineistoon.<sup>17</sup> Tutkielmassa analysoin ja tulkitseen aineiston tarjoamaa kuvaa suhtautumisesta PYV-aloitteeseen keskittyen aloitetta käsittelevien dokumenttien sisältöön, syntykontekstiin ja kieleen. Etenkin tiedustelutiedon kanssa sen dokumentoinnin muoto voi kertoa paljon suhtautumisesta tiedon tärkeyteen. Aineistossa esiintyvää suhtautumista analysoidaan ajoittain kiinnittämällä huomiota sanavalintoihin ja näiden konnotaatioihin. Puhutaanko esimerkiksi suunnitelmasta (plan) vai juonesta (scheme), joista jälkimmäinen on konnotaatioiltaan negatiivisempi. Pääasiallinen analyysi keskittyy kuitenkin aineiston sisältöön.

Laadullisessa sisällönanalyysissä korostuu teemoittelun merkitys eli aineistosta tunnistetaan toistuvia ja tutkijalle mielenkiintoisia teemoja, joiden ympärille aineiston analysointi rakennetaan. Tunnistamalla toistuvia teemoja aineiston sisällöistä voidaan havaita, mitkä tekijät ja aiheet korostuvat primääriaineistossa merkittävänä. Esimerkiksi CIA:n suhtautumista arvioidessa toistuvien teemojen tunnistaminen kertoo siitä, mikä virastossa miellettiin aloitteeseen liittyen erityisen tärkeäksi. Nimensä mukaisesti laadullinen sisällönanalyysi keskittyy sisältöön, mutta kuten mainittua tiedusteluarvioita tarkasteltaessa niiden muutkin ominaisuudet ovat tutkijalle tärkeitä.<sup>18</sup> PYV-aloite tutkimusaiheena tarvitsee paljon kontekstualisointia, koska aineistossa ilmenee tärkeitä ajankohtaisia ilmiöitä, joita ei selitetä auki. Tästä syystä historiantutkimuksellisen päättelyn yhdistäminen laadullisen sisällönanalyysin tueksi on oikeutettu valinta ottaen huomioon tutkielmani tutkimustehtävän. Yhdistämällä aiheeseen sopivan metodologian ja taustoittavan kirjallisuuden voidaan arvioida CIA:n PYV-aloitteeseen suhtautumisen luonnetta, tätä selittäviä tekijöitä sekä sitä, miten ajallinen konteksti näkyy aineistossa ja auttaa selittämään löydöksiä.

Tässä tutkielmassa CIA:n aineiston kautta tehtäviä havaintoja ei ole mielekästä käsitellä kronologisesti johtuen Yhdysvaltojen pääasiallisesti johdonmukaisesta ja vakiintuneesta suhtautumisesta PYV-aloitteeseen. Suhtautumisessa hankkeeseen ei ole havaittavissa selkeitä kehityskulkuja tai muutoksia, joiden käsittelyssä kronologinen järjestys olisi toimiva. Tämän takia käsittelen aineistosta tehtyjä löydöksiä pikemminkin temaattisesti ja nämä teemat ovat jaettu karkeasti kolmeen osaan. Ensimmäisenä käsittelen Neuvostoliittoa aloitteeseen liittyen eli esimerkiksi CIA:n tunnistamia motiiveja ja vaikutuskeinoja aloitteen tukemisessa. Tämän jälkeen keskityn Pohjoismaiden esiintymiseen aineistossa aloitteeseen liittyen tarkastellen

---

<sup>17</sup> Kipping et al. 2014, passim.

<sup>18</sup> Vuori 2021, "Laadullisen tutkimuksen verkkokäsikirja" Yhteiskuntatieteellinen tietoaarkisto, <<https://www.fsd.tuni.fi/fi/palvelut/menetelmaopetus/kvali/analyysitavan-valinta-ja-yleiset-analyysitavat/laadullinen-sisallonanalyysi/>>; Rentola 2009b, 309.

Neuvostoliiton merkitystä Pohjoismaista tehdyissä arvioissa. Viimeisenä arvioin CIA:n aineiston tarjoamia näkemyksiä aloitteen toteutumisesta ja syitä sille, miksi aloite ei päätynyt toteutumaan.

## 2 ”Neuvostujuoni” – Neuvostoliitto ja PYV-aloite

### 2.1 ”Karhua vahtimassa”

Jotta voidaan analysoida CIA:n tekemiä arvioita niiden liittyessä Neuvostoliittoon, on hyvä ymmärtää Yhdysvaltojen keskustiedustelupalvelun syntykonteksti, luonne ja näiden kietoutuminen Neuvostoliittoon. Virasto syntyi pian toisen maailmansodan jälkeen vuonna 1947 hetkenä, jolloin suurvaltasuhteissa alettiin siirtymään kohti kylmän sodan jännitteitä. Neuvostoliiton kuvataan olleen CIA:n ”suurin prioriteetti” sen syntyhetkestä lähtien. Viraston tärkein tehtävä oli arvioiden luominen Yhdysvaltojen ulkopoliittisen johdon tueksi keskittyen Neuvostoliiton kyvykkyyksiin ja motiiveihin. Tästä tehtävästä käytettiin myöhemmin ilmaisua ”Watching the bear” (suom. karhua vahtimassa), joka kuvaa CIA:n neuvostosuhtautumista kylmän sodan päättymiseen asti.<sup>19</sup> Tarkoittaen tässäkin tutkielmassa sitä, että aloite on kiinnostanut CIA:ta erityisesti siihen liittyväksi nähtyjen neuvostositeiden vuoksi.

Neuvostoliitto on kylmässä sodassa ollut Yhdysvaltojen ulko- ja turvallisuuspoliittinen prioriteetti, mikä on korostunut maan valtiojohdossa vaihtelevin määrin. CIA:n kohdalla tämän ymmärtäminen on merkittävää. Keskustiedustelupalvelu on Yhdysvalloissa hyvin vahvasti kietoutunut valtionjohtoon, mikä nähdään CIA:n historiassa. Virastolla on ollut vuosien aikana huomattava määrä vaihtuvuutta johtajissa johtuen siitä, että perinteisesti valtaan astuva presidentti on nimittänyt haluamansa henkilön sen johtoon. Perinteisesti CIA:n pääjohtajan nimitykset ovat siis olleet poliittisia nimityksiä ja vahvasti kietoutuneita vallassa olevaan hallitukseen ja muutoksiin valtionjohdossa. Presidentin nimittämä pääjohtaja on pääasiallisesti vastuuvollinen nimenomaan presidentille. Huomattava vaihtuvuus keskustiedustelupalvelun johtohahmoissa onkin osittain johtunut myös epätyytyväisten presidenttien tekemistä irtisanomisista.<sup>20</sup>

Tutkielmani tarkistelemana ajankohtana Yhdysvaltojen presidenttinä toimi Ronald Reagan (1981–89) ja CIA:n johtajana toimi Reaganin nimittämä William J. Casey (1981–87). Reagan ja Casey jakoivat vahvan antikommunistisen näkemyksen. Kyseinen seikka oli pääasiallinen tekijä Casey'n nimittämisessä. Neuvostoliiton luoma uhka nähtiin itsestäänselvyysnä ja uhkan olemassaolon todistaminen ei ollut prioriteettina, vaan prioriteettina oli ennakoita

<sup>19</sup> Jeffreys-Jones 2022, 22–24; Dylan ja Gioe 2020, 64.

<sup>20</sup> Robarge 2025, 322; Hastedt 2025, 547.

neuvostopolitiikkaa ja -motiiveja.<sup>21</sup> CIA:n lähestymistapaa 1980-luvulla on kuvattu kremlologiaksi, jossa analyysit ja arviot keskittyvät Kremlissä olevien johtohahmojen ymmärtämiseen ja mahdollisten kokoonpano muutoksien arvioimiseen.<sup>22</sup> Tutkielmassa hyödyntämässäni aineistossa kremlologia ei kuitenkaan ole vahvasti läsnä. Aineistossa pikemminkin käsitellään Neuvostoliittoa usein monoliittina kuin keskittymällä vahvasti sen johtajiin yksilöinä.

Antikommunismi ja kremlologia luovat 1980-luvun analyysikontekstina hyvin politisoituneen kuvan CIA:sta ja sen lähtökohdista. Palvelulla on historiaa tiedusteluarvioiden politisoitumisesta ja Casey'n nimitys on erityisesti 1970-luvulla tapahtuneen tiedustelutiedon politisoitumisen seurausta. On arvioitu, että vuosina 1966–1977 CIA:n analyysit Neuvostoliiton ydinasearsenaalin kehityksestä oli arvioitu huomattavasti alakanttiin. Asia paljastui, kun samat tiedustelutiedot annettiin ulkopuoliselle asiantuntijaryhmälle analysoitavaksi. Tämä niin kutsuttu B-tiimi loi huomattavasti hälyttävämmän arvion Neuvostoliiton kyvykkyyksistä, kuin keskustiedustelupalvelun analyttikot olivat luoneet. Reaganille tapauksella oli suuri merkitys ja vaikutti hänen päätökseensä nimittää William J. Casey ulkomaan tiedustelun johtoon.<sup>23</sup> Poliitiikan ja ideologian vaikutusta CIA:n arvioissa voi siis olla vaikeaa erottaa, mikä on tärkeää pitää mielessä lähdekritiikin suhteen. Kaikkea CIA:n tekemää analyysiä ei voida väittää politisoituneeksi, mutta sen näkökulmalliset lähtökohdat on hyvä pitää mielessä, kun analysoidaan CIA:n tekemiä arvioita Neuvostoliitosta. Kysymyksenä ei siis ole se, että luoko Neuvostoliitto uhan. Pikemminkin kysymykseksi nousee minkälaisena uhkana Neuvostoliitto ja esimerkiksi sen vahvasti tukema PYV-aloite näyttäytyvät primääriaineistossa.

Tiedusteluarvioiden politisoitumiseen liittyen on tärkeää ymmärtää, mikä siihen on johtanut. Lawrence Freedman arvioi CIA:n vuosien 1966–1977 tiedusteluarvioiden politisoitumisen johtuneen ideologian tai kyvyttömyyden sijasta korostuneesta poliittisesta tietoisuudesta. Kyseessä ei siis ollut analyttikkojen neuvostomyönteisestä tai Neuvostoliittoa aliarvioivasta asenteesta saatikka taidon puutteesta johtunut tiedon väärin analysointi. Pikemminkin kyseessä oli korostunut tietoisuus siitä, että CIA:n analyttikkojen luomat raportit ja analyysit vaikuttavat suoraan Yhdysvaltain ulkopoliittiseen päätöksentekoon ja liennytyksen tasapainoon. Freedman arvioi tietoisuuden saaneen analyttikot varomaan hälyttäväksi

---

<sup>21</sup> Immerman 2014, 126.

<sup>22</sup> Dylan ja Gioe 2020, 308.

<sup>23</sup> Immerman 2014, 125; Freedman 1997, 122.

koettujen raporttien luomista.<sup>24</sup> Reaganin ja Casey'n antikommunismi vastusti tätä varovaisuutta. Kuten mainittua, antikommunismien suoraa vaikutusta primääriaineistona käytettyihin analyyseihin ja raportteihin ei kuitenkaan voida todistaa.

## 2.2 PYV Neuvostoliiton työkaluna

(Suom.) Taistelukenttä on ihmisten mielissä läpi maailman.

- William J. Casey, 1985.<sup>25</sup>

CIA:n skeptinen suhtautuminen PYV-aloitetta kohtaan ei kehittynyt hiljalleen hankkeen elinkaaren myötä vaan alkoi heti sen syntyhetkillä. Kekkonen toukokuuisesta puheesta ei ollut kulunut vuottakaan, kun CIA raportoi aloitteesta osana rutiininomaista ja laajaa propagandareporttia vuoden 1964 huhtikuussa. Raportissa eritellään kommunistista propagandaa globaalisti. Siinä Pohjoismaita koskeva osio keskittyy Neuvostoliiton ydinaseettomien vyöhykkeiden aloitteisiin Euroopassa– näistä viimeisimpänä Pohjolan ydinaseettomaan vyöhykkeeseen. Aloitetta kuvataan yhdeksi monista Neuvostoliiton propagandajuonista (engl. scheme), jossa se pyrkii esittämään itsensä rauhan osapuolena ja asettamaan näitä ”rauhan pyrkimyksiä” vastustavat länsivallat hankalaan asemaan.<sup>26</sup> PYV:n propagandallinen arvo Neuvostoliitolle on yksi toistuvimmista teemoista CIA:n arvioissa, eikä pyrkimyksiä haastaa tätä näkemystä esiinny aineistossa. Aineistojen perusteella CIA:ssa vallitsi hyvin vakiintunut käsitys Neuvostoliiton motiiveista ja suhtautumisesta aloitteeseen.

Neuvostoliiton kylmän sodan aikaista propagandaa arvioiva kirjallisuus tukee CIA:n näkemystä ns. rauhanagenttina toimimisen merkityksestä neuvostopropagandassa, mikä on ilmentynyt myös ydinasekysymyksissä. Propagandan tavoitteena oli asettaa uhka ja vastuu kylmän sodan aggressioista sekä ydinasekriiseistä Natolle ja Yhdysvalloille, sekä antaa kuvaa näistä rauhaa ja turvallisuutta estävinä toimijoina.<sup>27</sup> Kuten Casey'n sitaattistakin voi päätellä,

---

<sup>24</sup> Freedman 1997, 137.

<sup>25</sup> ”Letter to ‘Sanitized’ from William J. Casey”, 23.9.1985, CIA-RDP88B00443R001804350023-9, General CIA Records, Freedom of Information Act Electronical Reading Room. Arkistosta käytetään selkeyden vuoksi jatkossa lyhennettä FOIA ERR. Paras tapa saavuttaa tutkielmassa käytetty aineisto on mennä lähdeluettelossa ja viitteessä 12 tarjotun linkin kautta CIA:n arkiston etusivulle ja syöttää hakukenttään tarkasteltavan dokumentin CIA-RDP alkuinen tunniste. Alkuperäinen sitaatti: ”The battlefield is in the minds of people the world over”.

<sup>26</sup> ”Bi-weekly Propaganda Guidance”, 6.4.1964, Skandinaviaa käsittelevä osuus, CIA-RDP78-03061A000200070002-2, General CIA Records, FOIA ERR.

<sup>27</sup> Wettig 2009, 79–82; Gordeeva 2025, 98.

tässä oli CIA:n mukaan kyse pyrkimyksestä vaikuttaa ihmisten ajatteluun ja mielikuvaan suurvaltakamppailun luonteesta ja syypäistä.

CIA:n arvioista käy ilmi, että Neuvostoliiton motiivit PYV-aloitteen tukemiselle eivät rajoittuneet aloitteen propagandalliseen arvoon. 1980-luvun alussa Neuvostoliiton maine Pohjoismaiden keskuudessa huononi erilaisten aluerikkomuksien vuoksi ja aloitteen vahva tukeminen arvioitiin yhdeksi keinoksi parantaa näitä kariutuneita suhteita. Erityisesti huomiota keräsi Neuvostoliiton sukellusveneen aluerikkomukset Ruotsin vesialueella vuoden 1981 lokakuussa. Sukellusveneselkkaus huononsi Ruotsin suhteita Neuvostoliittoon ja sen arvioitiin kokonaisuutena vaikuttaneen negatiivisesti Pohjoismaiden neuvostosuhteisiin.<sup>28</sup> PYV-aloite toimi Neuvostoliitolle mahdollisena kädenojennuksena Pohjoismaita kohti sen kokiessa suhteiden elvytyksen tarpeelliseksi. Tarve taas syntyi siitä, että Pohjoismaiden negatiivinen suhtautuminen sitä kohtaan työntäisi nämä vielä lähemmäksi Yhdysvaltoja ja sen vaikutuspiiriä.

Kansainvälisten suhteiden rooli PYV-politiikassa arvioitiin suureksi ja Neuvostoliitolle aloite esittäytyi keinona lähestyä neutraaleiksi koettuja Pohjoismaihin kuuluneita valtioita, kuten Ruotsia. CIA arvioi Neuvostoliiton omanneen pyrkimyksiä johdattaa muita Pohjoismaita ns. Suomen tielle neuvostosuhteissa eli luoda samanlaista yhteistyösuhdetta, kuin YYA-Suomessa nähtiin. Vaikka YYA-mallia ei saavutettaisikaan, Pohjoismaiden pitäminen vähintään neutraalina näyttäytyi Neuvostoliitolle hyödyllisenä. CIA:n arviota pyrkimyksistä neutralisoida tukee sekä aikalaiskirjallisuus tieteellisissä julkaisuissa että tuoreempi tutkimuskirjallisuus. Tamnes tunnistaa kyseisen motiivin vuoden 1983 artikkelissaan ja aloitteeseen vahvasti perehtyneen Juntusen artikkeli vuodelta 2021 myös tukee tätä näkemystä.<sup>29</sup>

Kaikkia Pohjoismaita ei kuitenkaan olisi helppoa pyrkiä neutralisoimaan ottaen huomioon ryhmään kuuluvan peräti kolme Naton perustajajäsentä. Neuvostoliiton arvioidaan käyttäneen hyväksi PYV-aloitetta Nato-suhteiden hankaloittamiseksi. Toteutuessaan aloite rajoittaisi Nato-maiden toimintakykyä huomattavasti, mikä olisi Naton viholliseseen kokevalle Neuvostoliitolle tärkeä erävoitto. Naton toimintamahdollisuuksien ja vaikutusvallan rajoittaminen oli tärkeä poliittinen tavoite Neuvostoliitolle ja aloite tarjosi mahdollisuutta

---

<sup>28</sup> ”Soviet-Scandinavian Relations Strained”, 27.6.1983, CIA-RDP85T00287R000900560001-3, General CIA Records, FOIA ERR.

<sup>29</sup> Ibid.; Tamnes 1983, 227; Juntunen 2021, 228.

tämän saavuttamiseen.<sup>30</sup> Norjan ja Tanskan Nato-maa asemien merkitystä tarkastellaan syvällisemmin luvussa 3.1, mutta tässä kohtaa on hyvä pitää mielessä, että CIA:n silmissä Neuvostoliitolle Naton sabotointi oli myös Yhdysvaltojen sabotointia.

CIA:n arvioissa Neuvostoliiton motiiveista nousee toistuvasti esille Naton päätös sijoittaa Länsi-Eurooppaan keskimatkan ohjuksia, joka liittyy osaksi euro-ohjuskriisiä. Kriisin tulkitaan alkaneen Neuvostoliiton päätöksestä vuonna 1976 tuoda sen vaikutusvallan alaisena olleisiin Euroopan maihin noin 400 kappaletta maastalaukaistavia SS-20-ohjuksia. Nato vastasi Neuvostoliiton siirtoon omalla päätöksellään viedä Länsi-Eurooppaan keskimatkan ohjuksia. Kriisillä oli huomattava vaikutus kansainväliseen ilmapiiriin, koska sitä edelsi Kuuban ohjuskriisiä seurannut liennytyksen aikakausi.<sup>31</sup> Kylmän sodan ydinasevarustelussa oli jatkuvasti kyse pyrkimyksestä etumatkan ja etulyöntiaseman saavuttamiseen. PYV-aloite osoittautuu tämän vuoksi CIA:n arvioissa Neuvostoliitolle hyödylliseksi välineeksi, kun se yhdistetään ydinaseita vastustaviin asenteisiin ja huoleen ydinaseiden lisääntymisestä Euroopassa.<sup>32</sup>

PYV-aloite näyttäytyy CIA:n arkistosta katseltuna Neuvostoliitolle monipuolisena mahdollisuutena. Se voi hyödyntää aloitetta oman maakuvansa ehostamiseen, Nato-maiden välisten suhteiden hankaloittamiseen sekä ydinaseiden voimatasapainon horjuttamiseen ilman, että sen tarvitsee tehdä huomiota herättäviä ja konkreettisia poliittisia toimia. Euro-ohjuskriisistä uutta eloa saaneet rauhanliikkeet vastustivat Naton päätöstä vahvasti.<sup>33</sup> Neuvostoliitolle vastustuksen lietsominen olisi voinut realisoitua päätöksen takaisinvetona, joka puolestaan olisi voinut horjuttaa ydinaseiden voimatasapainoa sen suuntaan. Olihan Neuvostoliitto kerennyt jo sijoittaa uudelleen omat ohjuksensa ja suurin vastustus ei koskenut sen ohjuksia vaan Naton vastausta niihin.

Aloitteesta tehdyissä arvioissa aloitteen välineellinen arvo on useasti esiin tuleva teema, mikä korostaa sitä, että keskustiedustelupalvelua kiinnosti erityisesti Neuvostoliiton saamat hyödyt. Nämä hyödyt taas näyttäytyvät selittäväenä tekijänä viraston negatiiviselle suhtautumiselle aloitetta kohtaan. Kuten mainittu, aloite koettiin vahvasti neuvostoaloitteisena, mikä vahvisti

---

<sup>30</sup> "Soviet Relations with the Nordic States", 15.11.1983, CIA-RDP88T00146R000300250008-9, General CIA Records, FOIA ERR; Whettig 2009, 80.

<sup>31</sup> Griffith 2023, 13–14; Gassert et al. 2021, 34; Colbourn 2022, 2.

<sup>32</sup> "Soviet Relations with the Nordic States", 15.11.1983, CIA-RDP88T00146R000300250008-9, General CIA Records, FOIA ERR.

<sup>33</sup> "Western Europe: The Peace Movement After Initial INF Deployment", 1.7.1984, s.9, CIA-RDP85S00316R000200070003-0, General CIA Records, FOIA ERR.

skeptisyyttä sitä kohtaan. Löydös siitä, että aloitteessa CIA:ta häiritsi sen koettu neuvostoaloitteisuus on kuitenkin osittain ristiriidassa aikaisemman tutkimuskirjallisuuden kanssa. Kansainvälisiin suhteisiin erikoistunut James Stocker argumentoi arvioidessaan Yhdysvaltojen ydinaseettomien vyöhykkeiden politiikkaa, että neuvostovastaisuus ei riitä selittämään vastahakoisuutta joitakin vyöhykealoitteita kohtaan.<sup>34</sup> CIA:n dokumenttien sisältö sekä Reaganin ja Casey'n jakama antikommunismi antavat kuitenkin ymmärtää, että ainakin PYV-aloitteen tapauksessa sen neuvostoaloitteisuus ja mahdolliset hyödyt Neuvostoliitolle riittävät tekemään siitä vastustettavan.

### 2.3 Vakoilua ja vaikuttamista

CIA:n analysointi ja raportointi ei rajoittunut vain Neuvostoliiton motiiveihin. Aineistosta voidaan tunnistaa keinoja, joilla Neuvostoliiton koettiin pyrkivän aktiivisesti vaikuttamaan aloitteeseen. Nämä keinot voidaan jakaa perinteiseen diplomatiaan sekä pyrkimykseen vaikuttaa Pohjoismaisiin yhteiskuntiin rauhanliikkeiden ja puoluepolitiikan kautta. Motiiveja ja tekoja ei aina selvästi erotella toisistaan, ja tekojen usein arvioidaan todentavan motiiveja.

Raporttien mukaan Neuvostoliitto hyödynsi useaan otteeseen valtiovierailuja PYV-aloitteen lobbaamisessa siihen skeptisesti tai maltillisesti suhtautuneiden valtioiden edustajille. Eräs tällainen valtiovierailu tapahtui alkuvuodesta 1979, kun Norjan puolustusministeriön varapääsihteeri Johan Holst vieraili Neuvostoliitossa. Tähän virkamiesten väliseksi suunniteltuun tapaamiseen osallistui yllättäen Neuvostoliiton puolustusministeri Dmitri Ustinov. Tapaamisesta raportoitiin rutiininomaisessa ”National Intelligence Daily” -raportissa, jossa kerrotaan tapaamisen yksityiskohtien tulleen Yhdysvaltain Oslon-suurlähetystön tietoon Holstilta itseltään. Ustinovin kerrotaan kritisoineen vahvasti Norjan Nato-maa statusta vedoten Norjan neutraaliuden tärkeyteen. Samalla Norjaa rohkaistiin suhtautumaan suopeasti PYV-aloitteeseen.<sup>35</sup>

Tapaaminen on mielenkiintoinen erityisesti kahdesta syystä. Ensinnäkin tapaamisen oli tarkoitus tapahtua virkamiehien kesken, eikä Holst todennäköisesti ollut varautunut tapaamaan Neuvostoliiton puolustusministeriön korkeinta edustajaa. Tapaamiseen syntyi näin hierarkkinen asetelma ja sen sisältöä voi kuvata toruvaksi. Toinen huomionarvoinen seikka on, että tapaaminen yksin todentaa sisällöltään useita CIA:n tunnistamia motiiveja

<sup>34</sup> Stocker 2015, 38–39.

<sup>35</sup> ”National Intelligence Daily”, 27.2.1979, CIA-RDP79T00975A031100220002-0, General CIA Records, FOIA ERR.

Neuvostoliiton PYV-aloitteen tukemisen taustalla. Tämä antaa ymmärtää CIA:n arvioiden olleen oikeassa, mutta myös, että Neuvostoliitto ei erityisemmin vaivautunut peittämään motiivejaan. Holstin ja Ustinovin keskustelu näyttäytyy avoimen kriittisenä pikemminkin kuin diplomaattisen varovaisena.

CIA esitti arvioita ja raportoi presidentti Mauno Koiviston tapaamisista neuvostojohtajien kanssa. Tapaamisia, joissa PYV-aloite on ollut arvioiden mukaan osana keskusteluja, on arvioitu tapahtuneen ainakin maaliskuussa 1982 ja kesäkuussa 1983. Maaliskuun tapaamisesta tehdyssä arviossa spekuloidaan, mistä neuvostoedustajat todennäköisesti tuoreelle presidentille tulisivat puhumaan. Arvioidaan, että aloite tulisi olemaan esillä kontekstissa, jossa Koivistolle korostettaisiin Naton ja sen ohjuksien vaarallisuutta.<sup>36</sup> Tällainen retoriikka on aikaisemmankin tutkimuksen mukaan kuulunut Neuvostoliiton työkalupakkiin.<sup>37</sup> Tulevasta tapaamisesta ja sen sisällöstä tehty arvio on kuitenkin spekulatiota. Arvion sisältö toistaa teemaa aloitteen poliittisesta hyödyistä Neuvostoliitolle. Se antaa ymmärtää tällaisen hyödyn hakemisen olleen Neuvostoliiton lähtökohta Koiviston kanssa käytävissä keskusteluissa. Tässä mielenkiintoista on se, että CIA:n arvio ei perustu vain siihen, miten Neuvostoliitto todistettavasti hyödynsi aloitetta vaan myös siihen, miten sen uskottiin hyödyntävän sitä.

Vuoden 1983 kesäkuussa Koivisto tapasi Neuvostoliiton kommunistisen puolueen pääsihteerin Juri Andropovin. Pääsihteerin esitti raportin mukaan Koivistolle lupauksia mahdollisuudesta ottaa Itämeri osaksi PYV-keskusteluja.<sup>38</sup> Andropovin lupaukset Koivistolle olivat merkittäviä, koska yksi PYV-aloitteen toteutumista estäneistä tekijöistä oli ollut Itämeren neutralisoinnin merkitys kynnyskysymyksenä osalle Pohjoismaista, kuten Ruotsille. Ruotsi ei ollut valmis keskustelemaan aloitteesta, ellei vyöhykkeen piiriin kuuluisi myös Itämeri. Neuvostoliitto taas ei aikaisemmin ollut valmis ottamaan Itämerta osaksi keskusteluja, koska se olisi rajoittanut mahdollisuuksia sijoittaa ydinaseita sen läheisille merialueille. Pohjoismaissa suhtauduttiin Itämeren rooliin vaihtelevasti, mutta sen merkitys itse aloitteelle oli pysyvä.<sup>39</sup> Vertailemalla näistä tapaamisista tehtyjä raportteja, voidaan havaita eroavaisuuksia Neuvostoliiton tavassa lähestyä Holstia ja Koivistoa. Jos Holstia ja hänen välityksellään Norjaa pikemminkin toruttiin, Koivistolle ja Suomelle pyrittiin

---

<sup>36</sup> "National Intelligence Daily", 9.3.1982, CIA-RDP84T00301R000200010031-1, General CIA Records, FOIA ERR.

<sup>37</sup> Wettig 2009, 79.

<sup>38</sup> "Soviet Relations with the Nordic States", 15.11.1983, CIA-RDP88T00146R000300250008-9, General CIA Records, FOIA ERR.

<sup>39</sup> Juntunen 2024, 178, 412.

tarjoamaan retoriikkaa, jossa oltiin huolissaan Suomen turvallisuudesta ja annettiin lupauksia Neuvostoliiton panoksesta Pohjolan ydinaseettomaan vyöhykkeeseen.

Raporttien perusteella Neuvostoliitto on hyödyntänyt monenlaisia diplomaattisia otteita edistääkseen PYV-aloitetta ja näiden otteiden luonteisiin on todennäköisesti vaikuttanut Neuvostoliiton erilaiset suhteet kyseisiin maihin. CIA:n raporttien sisällöstä voidaan päätellä, että kiinnostuksen kohteena olivat keinot ja motiivit, joilla Neuvostoliitto pyrki vaikuttamaan aloitteen toteutumiseen. Raportoidut tapaamiset eivät pääasiallisesti ole herättäneet poikkeuksellista huomiota, vaan ne on mielletty ajankohtaisiksi kysymyksiksi, joita on seurattu osana rutiininomaisia laajempia kokonaisuuksia. Tämä kertoo siitä, että tutkielmassa esimerkiksi edellä mainitut tekijät olivat aloitteelle merkittäviä, mutta aloite itsessään ei ollut suuri huolenaihe tai prioriteetti.

CIA:n aineistoissa toistuu teema aloitteesta Neuvostoliiton vaikuttamisen keinona. Vaikuttaminen on aineistojen mukaan kohdistunut rauhanliikkeisiin Pohjoismaissa. Jotta voidaan ymmärtää, miksi rauhanliikkeet olisivat olleet otollista vaikutuskohteita Neuvostoliitolle, täytyy ymmärtää ydinaseiden vastaisten rauhanliikkeiden ajallinen konteksti 1980-luvulla. Kuten mainittu, euro-ohjuskriisi 1970-luvun lopulla kiristi suurvaltojen suhteita ydinaseiden saralla ja aiheutti huolta monissa.<sup>40</sup> Huoli realisoitui rauhanliikkeiden nousuna 1980-luvulla. Pohjoismaissa maakohtaiset rauhanliikkeet sekä laajempi pohjoismainen rauhanliike ottivat PYV-aloitteen tunnukseseen ja tärkeäksi tavoitteeksi. 1980-luvun pohjoismaisia rauhanliikkeitä ei voi kuvata marginaaliseksi ilmiöksi, vaan ne saivat suurta suosiota. Esimerkiksi PYV-aloitetta tukevia allekirjoituksia oli kerätty Pohjoismaissa vuoteen 1982 mennessä peräti 2,5 miljoonaa.<sup>41</sup> Rauhanliikkeet näyttäytyivät primääriaineiston sisällöissä konkreettisena keinona Neuvostoliitolle edistää sen tutkielmassa aikaisemmin mainitsemiani propagandallisia päämääriä. Niiden laaja esiintyminen aineistossa antaa ymmärtää rauhanliikkeiden olleen huomattava kiinnostuksen kohde ja merkittävä tekijä, joka voisi konkreettisesti vaikuttaa aloitteen toteutumiseen.

Konkreettisin esimerkki CIA:n havaitsemasta vaikuttamisesta oli Tanskassa paljastunut vakoilutapaus. Vuoden 1981 lokakuussa Tanskasta karkotettiin neuvostovaikuttajana toimimisesta Vladimir Merkulov, joka toimi journalistina paikallisessa sanomalehdessä. Todellisuudessa hän oli Neuvostoliiton tiedustelupalvelun KGB:n agentti. Hän mainosti

---

<sup>40</sup> Gassert et al. 2021, 34; Griffith 2023, 13–14.

<sup>41</sup> Paju 2020, 42; Jonter 2025, 142; Yoken 2025, 113.

keskustiedustelupalvelun tietojen mukaan useissa lehdissä PYV-aloitteen allekirjoittamista tanskalaiselle kulttuurielitylle Neuvostoliiton ohjauksen ja rahoituksen tukemana. Neuvostoedustajan todetaan olleen tiiviissä yhteydessä itsenäisiin rauhanliikkeisiin Kööpenhaminassa ja Neuvostoliiton rauhankomiteaan. Tapaus tulee CIA:n arkistossa ilmi raportissa, jossa listataan ympäri maailmaa vuosina 1970–1981 karkotettuja Neuvostoliiton edustajia.<sup>42</sup>

Merkulovin tapaus on nähty CIA:n sisällä hyvinkin merkittävänä todisteena Neuvostoliiton motiiveista ja vaikutuspyrkimyksistä. Viraston pääjohtaja Casey siteerasi kyseistä tapausta vuonna 1985 Dallas World Affairs Council-tapahtumassa pitämässään puheessaan. Puheessa Casey vetoaa Merkulovin tapaukseen todisteena Neuvostoliiton käymästä ”psykologisesta sodankäynnistä” osana sen kylmän sodan pyrkimyksiä.<sup>43</sup> Psykologisella sodankäynnillä viitataan tässä tapauksessa pyrkimykseen vaikuttaa kansalaisliikkeisiin ja kansalaisiin mielipiteiden sekä ilmapiirin saralla. Casey ja CIA:n varmuutta arviostaan todentaa, että puhe pidettiin julkisessa tavallisille yhdysvaltalaisille suunnatussa tapahtumassa. Dallas World Affairs Council on yhdistys, jonka tehtävä on sen omien sanojen mukaan ollut vuodesta 1951 lähtien auttaa kansalaisia Pohjois-Texasissa ymmärtämään kansainvälistä politiikkaa ja sen ilmiöitä.<sup>44</sup> Casey julkisen puhe Merkulovia esimerkkinä käyttäen on merkillinen, koska tiedustelutiedon sekä -arvioiden julkistaminen on aina hyvin harkinnanvaraista etenkin kysymyksen ollessa vielä ajankohtainen.

Neuvostoliiton PYV-aloitteeseen liittyvä yhteiskunnallinen vaikuttaminen ei CIA:n arvioissa rajoitu vain rauhanliikkeisiin. Sen arvioitiin yhdistyvän myös puoluepolitiikkaan ja liittoihin. Alusta asti arvioissa yksi todisteista PYV:stä Neuvostoliiton aloitteena oli ollut kommunististen ja muiden vasemmistopuolueiden aloitteelle osoittama tuki pian Kekkonen puheen jälkeen. Koska kommunististen ja muidenkin vasemmistopuolueiden uskottiin olevan usein Neuvostoliiton vaikutuspiirissä, PYV-aloitteen tukeminen kuului arvioiden mukaan tähän neuvostojohteiseen politiikkaan.<sup>45</sup> Aloitteen osuus pohjoismaisten

---

<sup>42</sup> “Expulsion of Soviet Representatives from Foreign Countries 1970-81”, 1.2.1982, CIA-RDP83M00914R002200160073-5, General CIA Records, FOIA ERR.

<sup>43</sup> “Letter to ‘Sanitized’ from William J. Casey”, 23.9.1985, CIA-RDP88B00443R001804350023-9, General CIA Records, FOIA ERR.

<sup>44</sup> Dallas World Affairs Council- yhdistyksen nettisivut. <<https://www.dfwworld.org/>> [luettu 17.3.2026]

<sup>45</sup> “Bi-weekly Propaganda Guidance”, 6.4.1964, Skandinaviaa käsittelevä osuus, CIA-RDP78-03061A000200070002-2, General CIA Records, FOIA ERR.

vasemmistopuolueiden politiikassa tulee esille CIA:n arvioissa läpi 1980-luvun. Myös Tamnes tukee artikkelissaan näkemystä hankkeesta vasemmistopuolueiden suosiossa.<sup>46</sup>

Neuvostoliittoon liittyviksi koettujen työläisliittojen arvioitiin vaikuttaneen PYV-aloitteeseen Pohjois-Euroopassa. Teollisuusliittojen poliittista vaikutusvaltaa arvioivassa raportissa CIA arvioi näiden lyöttäytyneen yhteen rauhanliikkeiden kanssa hyötyäkseen näiden suosiosta. Teollisuusliitot ovat usein työnväenpuolueiden intressiryhmiä, joten tämän yhteyden kautta aloite tuli arvioiden mukaan vahvemmin osaksi puolueiden politiikkaa.<sup>47</sup> Esimerkit yhteiskunnallisesta vaikuttamisesta tukevat CIA:ssa näkemystä siitä, että aloitetta ei tuettu esimerkiksi Pohjoismaissa pelkästään rehellisenä rauhanaloitteena vaan aloitteen tukemiselle nähtiin muitakin poliittisia intressejä. Ottaen huomioon, miten tema toistuu aineistojen sisällöissä ilman, että sitä haastetaan, voidaan päätellä CIA:lla olleen varma näkemys asiasta.

Hyödyntämäni tutkimuskirjallisuus tukee CIA:n näkemystä Neuvostoliiton taipumuksesta yhteiskunnalliseen vaikuttamiseen ja erityisesti rauhanliikkeisiin kohdistuvaan sellaiseen. Neuvostoliiton ajan rauhanaktivismia tutkinut Irina Gordeeva arvioi Neuvostoliiton rauhankomitean vaikuttaneen itsenäisiin rauhanliikkeisiin Neuvostoliitossa sekä Länsi- ja Pohjois-Euroopassa. Tätä näkemystä laajemmin tukee Neuvostoliiton kylmän sodan ajan vaikutuskeinoja tutkinut Gerhard Wettig.<sup>48</sup> Vaikutuksen kokonaisvaltaista vahvuutta on hankala tässä tutkielmassa hyödyntämieni aineistojen avulla arvioida. CIA:ssa vaikutus on arvioitu hyvinkin vahvaksi ja laajemman vasemmiston neuvostojohitteiseksi projektiksi. Tästä syystä sen arvioissa aloitteen poliittinen välineellistäminen korostui yli sen pasifististen hyötyjen.

Vuonna 1964 CIA:n suhtautuminen PYV-aloitteeseen alkoi arvioista Neuvostoliiton mahdollisille motiiveille, ja arkistomateriaalit osoittavat, kuinka näiden motiivien todentumista seurattiin 1980-luvulla. Näkemys PYV:stä Neuvostoliiton aloitteena pysyi, ellei jopa vahvistui ajan myötä, sillä tiedustelutieto tuki arvioituja neuvostomotiiveja ja näiden todentumista konkreettisina vaikutusyriytyksinä. Tämä voi herättää epäilyjä vahvistusvinoumasta eli siitä, että arvioissa olisi keskitytty tietoon, joka tukee ennalta asetettuja oletuksia. Primääriaineiston perusteella tätä mahdollisuutta ei voida poissulkea ja negatiivista suhtautumista on ylläpitänyt se, että virasto on saanut näkemystään tukevaa

---

<sup>46</sup> Tamnes 1983, 230.

<sup>47</sup> "Industrial-Country Unions: Declining Economic and Political Strength", 1.7.1983, s. 7, CIA-RDP84S00558R000500060003-1, General CIA Records, FOIA ERR.

<sup>48</sup> Gordeeva 2025, 98, 117; Wettig 2009, 80.

tiedustelutietoa. Jos tiedustelutieto olisi vahvasti osoittanut toisin, arviot eivät olisi välttämättä pysyneet yhtä johdonmukaisina koko aloitteen eliniän ajan. Mahdollista vinoumaa ja sen luomia vaikutuksia ei voida tämän tutkielman aineiston pohjalta kieltää tai vahvistaa, koska se vaatisi aineistoa, joka paljastaisi, että CIA:ssa on jätetty huomioimatta sen näkemyksiä vastustavaa tietoa. Huomionarvoista kuitenkin on, että esimerkiksi edellä esitelty tutkimuskirjallisuus tukee paljoltikin keskustiedustelupalvelun arviota.

### 3 Pohjoismaat ja PYV-aloite

#### 3.1 Nato-maat Norja ja Tanska hankalassa asemassa

PYV-aloitteen seuraaminen vaati CIA:lta aktiivista Pohjoismaiden seuraamista. Virastossa oltiin kiinnostuneita poliittisista kehityksistä Pohjoismaissa esimerkiksi hallinnollisten muutoksien aikana. Raporteissa ja muistioissa voidaan havaita arvioita eri Pohjoismaiden PYV-politiikasta, sen muutoksista ja näiden motiiveista toimia tietyllä tavalla aloitteeseen liittyen. Huomionarvoista on, että CIA:n näkemys aloitteesta vahvasti Neuvostoliittoon kietoutuneena hankkeena tulee ilmi keskustiedustelupalvelun Pohjoismaista tekemissä arvioissa. Yleisin konteksti, jossa Pohjoismaat nousivat esille aloitteen kanssa, oli arviot Pohjoismaiden ja Neuvostoliiton välisistä suhteista. Tähän myös liittyi arviot Pohjoismaissa tapahtuneiden poliittisten muutoksien vaikutuksista maiden neuvostosuhteisiin.<sup>49</sup> Eli jopa silloin, kun keskustiedustelupalvelu arvioi Pohjoismaita aloitteen kontekstissa, vallitseva näkökulma analyyseille oli Neuvostoliitto. Kyseinen sisällöllinen löytö on merkittävä, koska se antaa ymmärtää CIA:n näkökulmasta Neuvostoliiton olleen aloitteen kannalta merkittävin tekijä.

Kaikilla Pohjoismailla oli omat suhteensa suurvaltoihin, mikä asetti Pohjois-Euroopan valtiot eriäviin aseisiin aloitteen kanssa. Muut Pohjoismaat olivat kansainvälisen politiikan näkökulmasta erilaisessa asemassa, kuin esimerkiksi Nato-maat Norja ja Tanska. CIA:n arkistosta katsasteluna Norjan ja Tanskan asemaa voidaan kuvailla hankalaksi. Verrattuna muihin Pohjoismaihin, puolustusliitto Naton jäsenyydellä Norja ja Tanska ovat poliittisesti lähempänä ja tilivelvollisempia Nato-kumppaneilleen, ja Natossa vahvaa asemaa pitävälle Yhdysvalloille. CIA arvioi Neuvostoliiton motiivina olleen hyödyntää tätä Norjan ja Tanskan väliinputoajan asemaa Nato-maiden liittolaissuhteiden hankaloittamiseksi.<sup>50</sup>

Norjan ja Tanskan jääminen hankalaan asemaan vaatii kuitenkin sen, että ne ovat erimieltä PYV-aloitteesta Yhdysvaltojen ja Naton intressien kanssa eli maat tukisivat aloitetta tai ainakin suhtautuisivat siihen suopeasti. 1980-luvulla näin olikin. Pääasiallisesti aloitteeseen skeptisesti suhtautunut Norja otti 1980-luvun alussa pehmeämmän linjan aloitetta kohtaan ja Tanskassa tehtiin samoin. Juntunen arvioi väitöskirjassaan pehmeämmän linjan olleen osa

---

<sup>49</sup> "Soviet Relations with the Nordic States", 15.11.1983, CIA-RDP88T00146R000300250008-9, General CIA Records, FOIA ERR.

<sup>50</sup> "Soviet-Scandinavian Relations Strained", 27.6.1983, CIA-RDP85T00287R000900560001-3, General CIA Records, FOIA ERR.

pyrkimystä ylläpitää ja edistää laajempia eurooppalaisia neuvotteluja ydinaserajoituksiin liittyen.<sup>51</sup> Myös CIA:ssa 1980-luvulla käytyä PYV-keskustelua on luonnehdittu dialogin ylläpitämiseksi.<sup>52</sup> Tätä PYV-politiikan ulottuvuutta käsitellään tarkemmin luvussa neljä, mutta tässä vaiheessa sen esille tuominen auttaa selittämään edellä esiteltyä poliittista muutosta.

CIA:n aineistoissa korostuva toinen teema PYV-aloitteen tukemisessa Norjan ja Tanskan kannalta on julkinen paine. Aloite nautti huomattavaa suosiota pohjoismaalaisissa rauhanliikkeissä. Tilanne kulminoitui vuonna 1982, jolloin aloitteen tukemiseksi kerätyt allekirjoitukset luovutettiin asianomaisille ministereille.<sup>53</sup> Allekirjoitusten määrä suhteessa Pohjoismaiden tämän aikaisiin väkilukuihin osoittaa aloitteen saaman suosion olleen suuri ja vetoomuksen toimittaminen suoraan asiasta vastaavalle valtionjohdon edustajille on korostanut sen merkitystä.

PYV-aloitteen kansansuosio ja sen luoma paine korostuu CIA:n aineistossa selittävänä tekijänä Norjan ja Tanskan suopeammalle PYV-politiikalle 1980-luvulla. Osassa raportteja kyse on viraston omista arvioista, mutta aineistosta löytyy myös raportti, jonka mukaan norjalaiset ilmaisivat julkisen paineen vaikutuksen heidän PYV-politiikkaansa hyvinkin suorasukaisesti. Kyseessä on yhdysvaltalaisvirkamiesten tapaaminen heinäkuussa 1981 Norjan varapuolustusministeriksi nousseen Holstin kanssa, joka raportin mukaan tapahtui Norjan aloitteesta. Holstin kuvaillaan vakuuttaneen yhdysvaltalaisedustajille, että Norjalla ei ollut aikomuksia vahvasti ajaa PYV-aloitetta, mutta julkisen paineen vuoksi aloitetta ei myöskään voitu jättää täysin huomiotta. Raportista voidaan havaita Holstin vedonneen Brezhnevin antamiin uusiin lupauksiin PYV-aloitteeseen liittyen julkista painetta lisäävänä tekijänä. Nämä lupaukset oli hänen mukaansa kansan keskuudessa arvioitu erittäin merkittäviksi, vaikka poliittisen johdon arvio oli pikemminkin päinvastainen.<sup>54</sup> Holstin esille tuoma julkinen mielipide todentaa CIA:n arviota, jonka se teki pohjoismaalaisesta kansanluonteesta jo varhain vuonna 1964:

---

<sup>51</sup> Juntunen 2024, 46, 130–131.

<sup>52</sup> “Denmark Political Fact Sheet”, 19.11.1987, CIA-RDP90T00114R000403870001-6, General CIA Records, FOIA ERR.

<sup>53</sup> Yoken 2025, 113; Jonter 2025, 142.

<sup>54</sup> “Under Secretary of Defence for Policy Meeting with Norwegian Deputy Foreign Minister, Johan Holst”, 16.7.1981, CIA-RDP84B00049R001403560025-1, General CIA Records, FOIA ERR.

(Suom.) Kuitenkin, valitettavastikin jotkut yksilöt skandinaavisissa maissa ovat alttiita mille tahansa ohjelmille, jotka kutsuvat itseään rauhanomaisiksi.<sup>55</sup>

CIA:ssa arvioitiin Neuvostoliiton hyödyntäneen rauhanliikkeiden suosiota Pohjoismaissa. Voidaan päätellä, että Norjassa koettiin suurta julkista painetta PYV-aloitteen tukemiseksi jo ennen vuoden 1982 kesällä luovutettua vetoomusta, joka on vain lisännyt painetta.

Painetta PYV-aloitteen tukemiselle ei tullut pelkästään rauhanliikkeiltä vaan myös vasemmistopuolueilta, mikä tuli aineiston mukaan esille esimerkiksi Tanskassa.<sup>56</sup> Tätä CIA:n arviota vasemmistopuolueiden vaikutuksesta tukee Tamneskin, joka arvioi PYV-aloitteen syventyneen osaksi vasemmistopuolueiden retoriikkaa Pohjoismaissa 1980-luvulla ja levinneen sosialidemokraattisten puolueidenkin politiikkaan ja retoriikkaan. Hän arvioi aloitteen nousun poliittisessa retoriikassa nostaneen sen suosiota kansan keskuudessa.<sup>57</sup> On hankalaa arvioida, kumpi todennäköisemmin vaikutti kumpaan ensimmäisenä ja vahvemmin. Tuliko paine tukea aloitetta ensin rauhanliikkeiltä ja sieltä vasemmistopuolueisiin vai toisinpäin. CIA:n arkistossa tähän kysymykseen ei anneta suoraa vastausta. Ottaen huomioon kuinka CIA noteerasi vasemmistopuolueiden (dokumentissa käytetään ilmaisua kommunistipuolueet) aloitteelle antamaan suosioon heti sen syntyhetkillä, voidaan todeta, että CIA:n arviossa vasemmistopuolueiden ja näiden neuvostosuhteiden vastuu korostuu. Tätä tukee myös, että arvioissa korostuu kokonaisuutena Neuvostoliiton intressit ja toimet vaikuttaa aloitteen suosioon useilla yhteiskunnan osa-alueilla.

1980-luvun pohjoismaisista Nato-maista yksi kuitenkin loistaa poissaolollaan primääriaineistossa. Islantia, joka on yksi Naton perustajajäsenistä, ei mainita aineistossa kuin hyvin harvaksen ja nämä harvinaisetkin maininnat ovat varsin lyhyitä. Vuonna 1987 tehdyssä raportissa CIA kuvailee Islannin suhtautumista PYV-aloitteeseen toteamalla valtion olevan ”the strongest opponent of a zone” (suom. vyöhykkeen vahvin vastustaja).<sup>58</sup> Varmaa syytä Islannin poisjäämiselle materiaaleissa ei voida esittää, mutta vedoten CIA:n luonnehdintaan Islannista, maan poisjääminen todennäköisesti johtuu Islannin vankasta

<sup>55</sup> ”Bi-weekly Propaganda Guidance”, 6.4.1964, Skandinaviaa käsittelevä osuus, CIA-RDP78-03061A000200070002-2, General CIA Records, FOIA ERR. Alkuperäinen sitaatti: “Unfortunately, however, some individuals in the Scandinavian countries are susceptible to any program which calls itself peaceful.”

<sup>56</sup> “Denmark Political Fact Sheet”, 19.11.1987, CIA-RDP90T00114R000403870001-6, General CIA Records, FOIA ERR; Juntunen 2024, 329.

<sup>57</sup> Tamnes 1983, 230.

<sup>58</sup> “National Intelligence Daily”, 25.3.1987, s. 8, CIA-RDP88T00091R000500100001-1, General CIA Records, FOIA ERR.

vastustuksesta aloitetta kohtaan. Tätä kautta keskustiedustelupalvelussa ei oltu huolissaan muutoksista PYV-politiikassa samalla lailla kuin Norjassa ja Tanskassa. Aineistossa ei ole myöskään mainintaa mahdollisista Neuvostoliiton pyrkimyksistä lähestyä Islantia. Aloitetta ja siihen liittyneitä rauhanliikkeitä käsittelevässä kirjallisuudessakaan Islannista ei ole merkittäviä mainintoja. Aloitteen tukemista varten kerätystä 2,5 miljoonasta allekirjoituksesta yhdenkään ei raportoida tulleen Islannista.<sup>59</sup> Tästä voidaan päätellä, että muissa Pohjoismaissa koettu julkinen paine ja PYV:n kansansuosio ei ylettynyt Islantiin asti, minkä takia se ei altistunut paineelle pehmentää PYV-politiikkaansa. Neuvostoliiton pidättäytyneisyys Islannin lähestymisessä voi johtua juuri tästä vankamasta vastustuksesta tai siitä, että maata ei koettu keskeiseksi tekijäksi aloitteen toteutumisessa ja hyödyntämisessä.

Aktiivisemmin aloitteeseen liittyneet Norja ja Tanska pyrkivät 1980-luvulla tasapainottelemaan poliittisen ja julkisen paineen sekä natolojaliteettien välillä, mikä johti varovaisiin ja maltillisiin muutoksiin PYV-politiikassa. CIA:ssa näitä muutoksia seurattiin tarkasti peilaamalla poliittisten muutoksien vaikutuksia maiden neuvostosuhteisiin. Norjan ja Tanskan hankala asema tunnistettiin CIA:ssa ja vastuu siitä annettiin rauhanliikkeille ja vasemmistovoimille, mukaan lukien Neuvostoliitolle. Vasemmistopuolueiden ja rauhanliikkeiden korostuminen maiden PYV-politiikasta tehdyissä arvioissa antaa ymmärtää, että ne nähtiin merkittävimpinä vaikuttavina tekijöinä.

### 3.2 Suomi, Ruotsi ja neutraaliuuden dilemma

Suomen ja Ruotsin asemat kansainvälisessä politiikassa 1980-luvulla eroavat sekä muista Pohjoismaista että toisistaan. Suomi ja Ruotsi on ymmärretty CIA:n arkistossa PYV-aloitteen kannalta hyvin eri lähtökohdista toimivina toimijoina, joiden motiivit esimerkiksi PYV-politiikalle erosivat huomattavasti.

Niin sanotussa läntisessä maailmassa Suomi ymmärrettiin osana Neuvostoliiton vaikutuspiiriä.<sup>60</sup> CIA:ssa Suomeen ja sen kansainväliseen asemaan liitettiin Kekkosen neuvostosuhteet ja suomettuminen. Näiden teemojen kautta Suomea kuvattiin esimerkiksi vuonna 1983 *The Atlantic*-lehdessä julkaistussa kirjoituksessa, jonka CIA on ikuistanut muistioon otsikolla ”Security Concerns” (suom. turvallisuushuolet).<sup>61</sup> 1980-luvulla CIA käytti

<sup>59</sup> Yoken 2025, 113.

<sup>60</sup> Aunesluoma 2003, xiii.

<sup>61</sup> ”Security Concerns”, 19.12.1983, CIA-RDP88T00146R000300250005-2, General CIA Records, FOIA ERR.

vakiintunutta ”Nordic nuclear-weapons-free zone” termiä kuvatakseen PYV-aloitetta, mutta ennen termin vakiintumista käytettiin myös termiä ”Kekkonen Plan” (suom. Kekkonen suunnitelma).<sup>62</sup> Kekkonen aikakaudella Suomen motiivit tukea aloitetta vaikuttavat selvästi olleen yhteydessä hänen neuvostosuhteisiinsa CIA:n arvioissa. Muutosta tähän tuli vasta Mauno Koiviston kaudella, jonka suhtautumista PYV-aloitteeseen analysoitiin ja pohdittiin useaan otteeseen.

Suomea Koiviston johdolla ei kuvailla CIA:n arkistossa PYV-aloitteen suureksi tukijaksi tai vastustajaksi, vaan sen varovaiseksi ylläpitäjäksi, joka ei lähde olemaan hanketta eteenpäin vievä voima, mutta ei myöskään sen estäjä.<sup>63</sup> Edeltäjänsä maltillisemmän Koiviston arveltiin ylläpitävän aloitteesta käytyä keskustelua tapana kontrolloida pikemminkin kuin mielistellä Neuvostoliittoa. Koiviston vierailtua Neuvostoliitossa vuonna 1982 tapaamisesta raportoitiin NID-raportissa, jossa presidentin analysoidaan tukevan aloitetta, jotta sen avulla voitaisiin estää Neuvostoliiton liiallinen osallistuminen Suomen puolustukseen. CIA arvioi Neuvostoliiton pyrkivän lisäämään sotilaallista yhteistyötä Suomen kanssa. Koiviston taas arvioitiin pyrkivän pitämään Suomen puolustuksen itsenäisenä ja toteutuessaan muiden Pohjoismaiden asettamilla ehdoilla aloite rajoittaisi myös Neuvostoliiton toimintavaraa.

Suomen suhtautumista aloitteeseen CIA:n arvioissa pääasiallisesti ohjaili sen suhde Neuvostoliittoon, jossa se tasapainotteli omasta puolustuksestaan huolehtivan Suomen ja YYA-Suomen välimaastossa. Nato-maiden asemaa hankaloitti niiden poliittinen läheisyys Yhdysvaltoihin ja Natoon ja toisaalta maantieteellinen läheisyys Neuvostoliittoon. Suomen asemaa taas hankaloitti sen poliittinen ja maantieteellinen läheisyys.

Kylmän sodan aikaan Ruotsi ymmärrettiin pikemminkin neutraaliuuteen pyrkivänä toimijana, joka paikoittain kritisoi suurvaltoja ja näiden politiikkaa.<sup>64</sup> Pyrkimys neutraaliuuteen näkyi Ruotsin PYV-politiikassa ja CIA:n arvioista tästä. Ruotsi ei automaattisesti tukenut aloitetta Kekkonen puheen jälkeen, mutta se oli valmis käymään asiasta keskustelua.<sup>65</sup> 1980-luvulle tultaessa pääministeri Olof Palme tuki ydinaseriisuntaa ja aloitetta osana Ruotsin puolueettomuuspolitiikkaa suurvaltajännitteiden lievittämisen toivossa.<sup>66</sup> Palme ja Ruotsi

---

<sup>62</sup> ”Bi-weekly Propaganda Guidance”, 6.4.1964, Skandinaviaa käsittelevä osuus, CIA-RDP78-03061A000200070002-2, General CIA Records, FOIA ERR.

<sup>63</sup> ”Finland: Election Politics and Personalities”, 10.3.1987, CIA-RDP90T00114R000302930001-1, General CIA Records, FOIA ERR.

<sup>64</sup> Agius 2006, 90.

<sup>65</sup> Juntunen 2024, 130–131.

<sup>66</sup> Jonter 2025, 135, 139.

hänen johdollaan ei todennäköisesti ymmärtänyt aloitteen tukemista Neuvostoliiton tukemiseksi vaan pikemminkin suurvaltojen kontrolloimiseksi.

CIA:ssa Ruotsin haluttomuus hylätä tai kieltää PYV-aloite tulkittiin nimenomaan Ruotsin pyrkimyksiksi ylläpitää puolueetonta asemaa aikana, jolloin Neuvostoliiton toteuttamat aluerikkomukset hiersivät maiden välejä. Hankkeen täysi vastustaminen olisi arvioiden mukaan voinut näyttäytyä Ruotsilta Neuvostoliitto vastaisena ja tätä Ruotsi pyrki välttämään.<sup>67</sup> Erityisesti Palmen ja sosialidemokraattisen puolueen tuki aloitteelle huomioitiin ja vuonna 1985 CIA:n raportissa esiintyy turhautumista sitä kohtaan, että Palme ja puolue eivät suhtaudu ”tarpeeksi kriittisesti” Neuvostoliiton motiiveihin tukiessaan PYV-aloitetta.<sup>68</sup>

Raportissa esille tuleva turhautuminen kuvaa onnistuneesti keskustiedustelupalvelun suhtautumista hankkeeseen enemmänkin Neuvostoliittoa hyödyntävänä hankkeena kuin muitakin hyötyjä omaavana rauhanaloitteena. CIA:n näkökulmasta aloitteeseen suhtautumisessa tulisi painottaa sen toteutumisesta seuraavia poliittisia hyötyjä itäiselle suurvallalle. Tässä myös näkyy se, että nimensä mukaisesti Yhdysvaltojen keskustiedustelupalvelun näkökulma korostaa erityisesti Yhdysvaltojen intressejä ja sen kokemia uhkia.

Kaiken mahdollisesti Neuvostoliiton laariin menevän hyödyn välttely ei kuitenkaan ollut kaikille Pohjolan ydinaseettomaan vyöhykkeeseen liittyville valtioille poliittinen tavoite tai hyöty. Suomen ja Ruotsin tapauksissa CIA:kin kyllä osassa raporttejaan tunnisti maiden pääasiallisena motivaattorina PYV-politiikassa toimivan suurvaltajännitteiden lievittämisen, jotta voimatasapaino ei nojaisi liikaa suuntaan tai toiseen.<sup>69</sup> Huoli voimatasapainosta on aineistossa toistuva teema. Suomi ja Ruotsi tasapainottelivat keskellä neutraaliuuden dilemmaa, jossa yksi pyrki kohtuullistamaan Neuvostoliiton itseensä kohdistamaa vaikutusvaltaa ja toinen vaikuttamaan alueellaan tehtäviin päätöksiin asettumatta suoranaisesti kummankaan suurvallan puolelle.

---

<sup>67</sup> Poliittinen katsaus Ruotsista, ”Sweden”, 6.1.1987, CIA-RDP90T00114R000404110002-7, General CIA Records, FOIA ERR.

<sup>68</sup> ”The Swedish Election: Conservative Winds of Change?”, 4.9.1985, CIA-RDP85T01058R000303320001-5, General CIA Records, FOIA ERR.

<sup>69</sup> ”European Reviews”, 28.2.1986, s. 5, CIA-RDP87T00289R000200630001-8, General CIA Records, FOIA ERR.

## 4 Toteutumattomaksi jäänyt hanke

(Suom.) Kommunistit tekevät hyveen tästä ilmeisestä tyhjänpäiväisyydestä. [...] Silti tällä ydin vapaan vyöhykkeen kampanjalla on suurta strategista ja poliittista merkitystä.<sup>70</sup>

CIA seurasi PYV-aloitteen kehityskulkua ja tunnisti sen mahdollisessa toteutumisessa useita uhkia ja huolia. Primääriaineiston perusteella Yhdysvallat ei kuitenkaan pyrkinyt aktiivisesti estämään hankkeen toteutumista tai hyödyntämään samanlaisia suoria vaikutuskeinoja kuin Neuvostoliitto. Aineistosta voidaan tunnistaa pääasiallinen syy sille, miksi näin oli: CIA ei arvioinut aloitteen toteutumista todennäköiseksi ja sen tuomat hankaluudet eivät todennäköisestikään realisoituisi. Tämä johtuu Neuvostoliiton ja Pohjoismaiden ailahtelevista sekä ajoittain viileistä suhteista, mikä hankaloitti neuvotteluja vyöhykkeeseen liittyen. Toinen merkittävä tekijä oli Pohjoismaiden haluttomuus konkreettisesti edistää hanketta 1980-luvun loppupuoliskolla.

Osalla Pohjoismaista oli kylmän sodan aikana hyvinkin ailahtelevat suhteet Neuvostoliittoon ja yksi tähän johtanut tekijä oli erilaiset alueloukkaukset, joita Neuvostoliitto useaan otteeseen teki esimerkiksi sukellusveneillä. CIA arvioi näiden aiheuttaneen viileyttä maiden suhteisiin ja herättäneen huomattavasti epäluuloa Pohjoismaissa. Esimerkiksi tammikuussa 1982 CIA arvioi eräässä päivittäisraportissaan sukellusveneselkkausten johtaneen siihen, että Pohjoismaat eivät kokeneet sopimuksia ja tätä kautta PYV-aloitetta Neuvostoliiton kanssa luotettaviksi. Näiltä puuttui luottamusta siihen, että Neuvostoliitto kunnioittaisi sopimusta ja Pohjoismaiden aluerajoja, vaikka sopimus ydinaseettomasta vyöhykkeestä syntyisikin.<sup>71</sup> Vaikka CIA ei arvioinutkaan vaikutusyrityksien ja Vladimir Merkulin paljastumisen seurauksia esimerkiksi Neuvostoliiton ja Tanskan suhteisiin, on todennäköistä, että vakoojan ja vaikutusyrityksien paljastuminen ei myöskään auttanut lisäämään luottamusta.

Vaikka Neuvostoliitto ajoi ja tuki PYV-aloitetta vahvasti, sen muu poliittinen toiminta ei aina tukenut tätä. Mikä herättää kysymyksiä siitä oliko Neuvostoliitto tosissaan pyrkimyksissään toteuttaa Pohjolan ydinaseetonta vyöhykettä, vai oliko hankkeen arvo lähinnä välineellinen ja

---

<sup>70</sup> "Bi-weekly Propaganda Guidance", 6.4.1964, Skandinaviaa käsittelevä osuus, CIA-RDP78-03061A000200070002-2, General CIA Records, FOIA ERR. Alkuperäinen sitaatti: "The Communists make a virtue of this apparent triviality. [...] Yet this atomic-free zone campaign has great strategic and political significance."

<sup>71</sup> "National Intelligence Daily", 15.1.1982, 0005065465, FOIA Collection, FOIA ERR.

propagandallinen. Tamnes arvioi ennen vuotta 1983, jolloin Neuvostoliitto antoi ensimmäistä kertaa lupauksia omien alueidensa osallistumisesta vyöhykkeeseen, Neuvostoliiton lupauksien olleen ”negatiivisia” eli lupauksia olla käyttämättä ydinaseita. Myös Neuvostoliiton lupaukset sen joidenkin alueiden osallisuudesta vyöhykkeeseen olivat pääasiallisesti passiivisia myönnytyksiä.<sup>72</sup> CIA arvioi Neuvostoliiton tukeneen hanketta muodossa, jossa se ei vaatisi asemallisia ja aktiivisia muutoksia Neuvostoliitolta. Näihin Neuvostoliiton ei arvioitu olleen valmis.<sup>73</sup> Neuvostoliiton haluttomuus osallistua Pohjolan ydinaseettoman vyöhykkeen konkreettiseen toteuttamiseen on toiminut suurena esteenä sen toteutumiselle, ja CIA:ssa on arvioitu, että Neuvostoliitto ei tulisi olemaan valmis antamaan toivotunlaisia lupauksia. Tätä myötä hankkeen toteutumisen mahdollisuus olisi hyvin pieni ja tarvetta toimia aktiivisesti Neuvostoliiton pyrkimyksiä vastaan ei ollut, niin kauan kunhan se itse sabotoi aloitteen toteutumista.

Aloitteen toteutumisen epätodennäköisyyttä lisäsi se, että kaikki Pohjoismaat eivät olleen konkreettisesti edistämässä sen toteutumista. Juntunen arvioi PYV:stä tulleen Pohjoismaille 1980-luvulla lähinnä dialogin ylläpitämisen keino konkreettisen hankkeen sijasta. 1980-luvun ydinasekeskustelu oli hyvin suurvaltakeskeistä ja aloite näyttäytyi Juntusen mukaan keinona korostaa yhteistä pohjoismaalaista identiteettiä ja pitää Pohjois-Euroopan maat osana alueesta käytyä dialogia.<sup>74</sup> CIA:ssa havaittiin aloitteen edistämisen jääneen dialogin tasolle. Pohjoismaat kävivät aloitteesta keskenään aktiivista ja ajoittain hyvinkin positiivista keskustelua, mutta konkreettisia askelia aloitteen toteutumiseksi ei otettu. Vuonna 1985 Pohjoismaat päättivät aloittaa työryhmän aloitteen mahdollisuuksien perinpohjaiselle kartoittamiselle, mutta CIA:n raporteista käy ilmi, että työryhmän luominen lykkääntyi vuoteen 1987 asti, johtuen erityisesti Pohjoismaiden sisäisistä erimielisyyksistä.<sup>75</sup>

PYV-aloitteen välineellistämistä dialogin ylläpitoon ei kuitenkaan CIA:ssa pidetty harmittomana. Arvioissa suurin riski, joka voisi mahdollistaa aloitteen toteutumisen oli rauhanliikkeiden ja aloitteen saaman suosion tuoma paine. Julkisen, valtionjohtolähtöisen PYV-keskustelun taas pelättiin lisäävän aloitteen suosiota rauhanliikkeiden ja vasemmistopuolueiden keskuudessa. CIA:n arvioiden mukaan suosio voisi johtaa voimaan

---

<sup>72</sup> Tamnes 1983, 228.

<sup>73</sup> “Soviet-Scandinavian Relations Strained”, 27.6.1983, CIA-RDP85T00287R000900560001-3, General CIA Records, FOIA ERR.

<sup>74</sup> Juntunen 2021, 228–230, 232–233.

<sup>75</sup> “European Reviews”, 28.2.1986, s. 5, CIA-RDP87T00289R000200630001-8, General CIA Records, FOIA ERR; “National Intelligence Daily”, 25.3.1987, s. 8, CIA-RDP88T00091R000500100001-1, General CIA Records, FOIA ERR.

(engl. momentum), jota Pohjoismaat eivät pystyisi kontrolloimaan. Tästä syystä aloitteen ja siitä käydyn keskustelun koettiin parhaaksi antaa tyrehtyä.<sup>76</sup>

Pohjolan ydinaseeton vyöhyke ei mitenkään pystyisi toteutumaan ilman Pohjoismaiden konkreettista aloitteen edistämistä. CIA:ssa on arvioitu konkreettiset toimet epätodennäköiseksi eli tarvetta puuttua tai pyrkiä vaikuttamaan ei myöskään täten ollut. Aktiivisten toimenpiteiden puute johtuu lähinnä siitä, että aloite ei kertaakaan tullut lähelle toteutumista tasolla, joka olisi aiheuttanut tarvetta toimia CIA:n ja Yhdysvaltain valtionjohdon silmissä. Tutkielmassa tähän asti esitellyt ja aineiston sisällöistä tunnistetut teemat todistavat, että hankkeen toteutumisen mahdollisuuksista oltiin kuitenkin kiinnostuneita. Kokonaisuutena keskustiedustelupalvelu on aineistojen mukaan omannut selkeän käsityksen tekijöistä, jotka mahdollistaisivat tai estäisivät hankkeen toteutumisen. Sitä ei siis nähty niin epätodennäköisenä, että asiaa ei olisi tarvinnut seurata ollenkaan.

---

<sup>76</sup> “Denmark Political Fact Sheet”, 19.11.1987, CIA-RDP90T00114R000403870001-6, General CIA Records, FOIA ERR.

## 5 Johtopäätökset

Kekkosen puheesta vuonna 1963 alkanut PYV-aloite löysi paikkansa osana kylmän sodan suurvaltakamppailua lähinnä symbolisessa merkityksessä. Riippuen toimijasta aloite osoittautui hyödylliseksi välineeksi propagandassa, dialogin ylläpitämisessä tai kansallisissa poliittisissa intresseissä. Yhtenä johtopäätöksenä kuvailisin aloitetta suurvaltakamppailun symboliksi sen takia, että aloitteesta ei käyty aktiivista kamppailua suurvaltojen välillä. Hyödyntämieni aineistojen perusteella pyrkimykset vaikuttaa aloitteeseen tulivat yksipuolisesti Neuvostoliitolta.

Arviot Neuvostoliiton motiiveista aloitteen tukemisessa ovat moninaiset. Aloitteella arvioitiin olevan propagandallinen arvo Natoa ja Yhdysvaltoja vastaan, jossa Neuvostoliitto voisi näyttäytyä rauhan osapuolena kylmän sodan ydinasevarustelussa. Tällä retoriikalla pyrittiin vaikuttamaan CIA:n mukaan sekä pohjoismaalaisiin yhteiskuntiin ja aktivisteihin sekä näiden maiden johtajiin. Pohjoismaiden johtajiin vaikuttaminen esimerkiksi diplomatian keinoin oli hyödyllistä erityisesti silloin, kun maiden välit viilenivät muista ulkopoliittisista syistä.

Neuvostoliiton vaikuttaminen ei jäänyt CIA:n arvioissa retoriikan tasolle, vaan maan arvioitiin aktiivisesti vaikuttaneen pohjoiseurooppalaisiin rauhanliikkeisiin ja näiden aloitteelle osoittamaan tukeen esimerkiksi vakoilun keinoin. Monista motiiveista ja aktiivisista vaikutusyrityksistä huolimatta Neuvostoliitto ei ollut valmis tekemään ydinasepolitiikkaa, joka konkreettisesti mahdollistaisi aloitteen toteutumisen. Yhdysvalloissa tämän arvioitiin johtuvan siitä, että kylmän sodan suurvaltakamppailun toinen osapuoli kokisi aloitteen kuitenkin heikentävän omaa asemaansa alueella. PYV-aloitteen merkitys Neuvostoliitolle jääkin hyvin symboliselle tasolle, jossa se, mitä aloite edusti, oli sille hyödyllisempää kuin aloitteen toteutuminen todellisuudessa.

CIA:ssa symbolinenkin arvo nähtiin kuitenkin uhkana ja haittana Yhdysvalloille. Tästä syystä hankkeeseen suhtauduttiin hyvin negatiivisesti, vaikka sen toteutumisen todennäköisyys arvioitiin pieneksi. Sen propaganda-arvon ja ajan ilmapiirin vuoksi aloite näyttäytyi CIA:lle Neuvostoliittoa hyödyntävänä hankkeena. Negatiivinen näkemys ei myöskään kehittynyt aloitteen elinkaaren myötä vaan oli CIA:n lähtökohta, jota sen tekemät havainnot tuntuivat vuosien varrella todentavan pikemminkin kuin kyseenalaistavan.

Pohjolan ydinaseettomaan vyöhykkeeseen liittyen aineistossa käsitellään myös itse Pohjoismaita. CIA oli kiinnostunut poliittisista muutoksista Pohjoismaissa ja näiden

muutoksien vaikutuksista maiden PYV-politiikkaan. Yksi tutkielmani tärkeimpiä havaintoja kuitenkin on, että käsiteltäessä niitä maita, joihin PYV toteutuessaan eniten vaikuttaisi Neuvostoliitto silti pysyi dominoivana näkökulmana. Pohjoismaiden motiivit, intressit ja muutokset PYV-politiikassa yhdenmukaisesti liitetään niiden neuvostosuhteisiin. Norja ja Tanska jäivät hankalaan asemaan suurvaltojen väliin, koska niiden poliittiset lojaliteetit nojasivat länteen ja Natoon, mutta maantieteellinen realiteetti piti neuvostosuhteet agendalla. Tätä hankaluutta lisäsi ennestään Neuvostoliiton aktiivinen lobbaaminen aloitteen puolesta diplomaattisesti, mutta yhteiskunnallisen vaikuttamisenkin avulla. Suurinta painetta loivat ydinaseita vastustavat rauhanliikkeet, jotka itse tukivat ja vaativat maidensa hallinnoilta tukea aloitteelle.

Pohjoismaiden kolmas Nato-maa Islanti jää puolestaan hyvin vähäiselle huomiolle primääriaineistossa sekä tutkimuskirjallisuudessa, jonka voidaan päätellä johtuvan sen hyvin vakiintuneesta vastustuksesta hanketta kohtaan. Suomi ja Ruotsi eroavat asemallisesti muista Pohjoismaista sekä toisistaan. Niitä kuitenkin yhdistää pyrkimys vähentää suurvaltajännitteitä ja olla valitsematta puolia kylmän sodan kahtiajaossa. Kokonaisuutena myös Pohjoismaat vaikuttivat siihen, että CIA:ssa ei arvioitu aloitteen toteutumista todennäköiseksi. Havainto käy ilmi siitä, että maiden ei koettu edistävän aloitetta konkreettisilla toimilla vaan pitävän sitä agendalla pikemminkin dialogin ylläpidon keinona.

Tutkielmassa tekemäni löydös siitä, että tutkielmassa hyödyntämäni tutkimuskirjallisuus tukee monia CIA:n arvioita, on merkittävä, koska näiden ristiriita olisi voinut osoittaa tiedusteluarvioiden politisoitumista tai virheellisyyttä. Mikä puolestaan olisi voinut olla mahdollista, ottaen huomioon CIA:n ja Yhdysvaltojen 1980-luvun johdon antikommunistiset näkemykset ja viraston historia tiedusteluarvioiden politisoitumisen kanssa. Sitä, että poliittiset vakaumukset hallinnon johtoviroissa eivät olisi vaikuttaneet arvioihin ei voida hyödyntämäni aineiston perusteella todistaa. Johtopäätöksieni mukaan mahdollinen politisoituminenkaan ei kuitenkaan tässä tapauksessa näyttäytyä virheellisinä arvioina keskustiedustelupalvelun analyyseissa.

Tutkielmassa keskityin erityisesti edellä mainittuihin tekijöihin, koska laadullisen sisällönanalyyysin teemoittelun perusteen mukaan ne olivat toistuvimpia teemoja, joita aineistosta havaitsin. Kyseisten teemojen tiheä toistuvuus taas itsessään kertoo CIA:n suhtautumisesta hankkeeseen, koska kyseiset tekijät näyttäytyivät sille kiinnostavina ja tärkeinä. Tutkielmassa tein johtopäätöksen siitä, että Neuvostoliitolle tuomat hyödyt ja

Yhdysvalloille sekä sen liittolaisille tuomat haitat olivat suurin syy negatiiviselle suhtautumiselle aloitetta kohtaan. Tätä voidaan perustella sillä, että ne ovat toistuvimpia teemoja, joita aineistossa käsitellään perusteltaessa aloitteen vastustamista. Samoin motiivien, vaikutuskeinojen ja näiden merkityksien korostuminen aineiston sisällöissä kertoo siitä, että ne koettiin kaikista tärkeimmiksi tekijöiksi, jotka aloitteeseen vaikuttivat.

PYV-aloitetta on tutkittu varsin vähän Yhdysvaltojen näkökulmasta yhdysvaltalaisia aineistoja hyödyntäen ja tässä voisi olla paikkaa uudelle tutkimukselle. Tutkielmani keskittyy CIA:n näkökulmaan, mutta mielenkiintoisia näkökulmia voisi löytyä esimerkiksi Yhdysvaltojen ulkoministeriön ja muun poliittisen johdon arkistoista. Vaikka nykyinen maailman tilanne ei sitä tuekaan, Neuvostoliiton näkökulmasta tehty tutkimus olisi hyvin mielenkiintoista ja toimisi myös hyvänä vertauskohteena muissa maissa syntyneelle aineistoille. Tässäkin tutkielmassa esittämiäni löydöksiä olisi hyvin mielenkiintoista vertailla ja suhteuttaa neuvostoliittolaiseen materiaaliin. Kolmas mielenkiintoinen näkökulma olisi suomalainen tiedustelu ja Suojelupoliisin aineistot. Sen tutkiminen ei ole vielä kuitenkaan mahdollista kuin aivan hankkeen alkuvuosien osalta Supon aineistoja koskevan 60-vuoden salassapitoajan vuoksi.

## Lähteet

### Arkistolähteet

CIA's Freedom of Information Act Electronic Reading Room

<<https://www.cia.gov/library/readingroom/home>>

Urho Kekkosen arkisto (UKA), Orimattila

Politiikkaa: Ulkopolitiikkaa, mm. pohjoismainen yhteistyö Pohjolan ja Euroopan ydinaseeton vyöhyke 1959–68

3. Pohjolan ydinaseeton vyöhyke 1963–64

### Aikalaiskirjallisuus

Tannes, Rolf. "Norwegian Attitudes to a Nordic Nuclear-free Zone 1958–1982."

*Scandinavian Journal of History*, 8(4)/1983, 225–46.

<<https://doi.org/10.1080/03468758308579025>>

### Tutkimuskirjallisuus

Agius, Christine. *The Social Construction of Swedish Neutrality: Challenges to Swedish Identity and Sovereignty*. 1st ed. Manchester: Manchester University Press, 2014.

<<https://doi.org/10.7765/9781847791993>>

Aunesluoma, Juhana. *Britain, Sweden and the Cold War, 1945–54: Understanding Neutrality*.

Lontoo: Palgrave Macmillan, 2003. <<https://doi.org/10.1057/9780230596252>>

Colbourn, Susan. *Euromissiles: The Nuclear Weapons That Nearly Destroyed NATO*. 1st ed.

New York: Cornell University Press, 2022. <<https://doi.org/10.1515/9781501766039>>

Dylan, Huw ja David Gioe. *The CIA and the Pursuit of Security: History, Documents and Contexts*, toim. Michael S. Goodman. Edinburgh: Edinburgh University Press, 2020.

<<https://doi.org/10.1515/9781474428866>>

Freedman, Lawrence. "The CIA and the Soviet Threat: The Politicization of Estimates, 1966–1977". *Intelligence and National Security*, 12(1)/1997, 122–42.

<<https://doi.org/10.1080/02684529708432402>>

Gassert, Philip, Hermann Wentker ja Tim Geiger. "The Reward of a Thing Well Done Is to Have Done It": The Rise and Fall of the INF Treaty, 1987–2019". *The INF Treaty of 1987: A Reappraisal*, toim. Philip Gassert, Hermann Wentker ja Tim Geiger.

Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht, 2020, 9–42.

<<https://doi.org/10.13109/9783666352171.9>>

- Gordeeva, Irina. "The Soviet Peace Committee and 'Détente from the Below' in the 1980's". *Beyond the Euromissile Crisis: Global Histories of Anti-Nuclear Activism in the Cold War*, toim. Luc-André Brunet ja Eirini Karamouzi. New York: Berghahn Books Incorporated, 2025, 98–129. <<https://doi.org/10.1515/9781805399636>>
- Graham, Thomas. *The Alternate Route: Nuclear-Weapon-Free Zones*. Corvallis; Oregon: Oregon State University Press, 2017.
- Griffith, Luke. *Unraveling the Gray Area Problem: The United States and the INF Treaty*. Ithaca; New York: Cornell University Press, 2023. EPUB
- Hastedt, Glenn P.. "The Politics of Intelligence Accountability in the United States". *The Oxford Handbook of National Security Intelligence*, toim. Loch K. Johnson. 2<sup>nd</sup> ed. Oxford: Oxford University Press, 2025, 543–554. <<https://doi.org/10.1093/oxfordhb/9780197783160.013.0025>>
- Immerman, Richard H.. *The Hidden Hand: A Brief History of the CIA*. Newark: John Wiley & Sons, Incorporated, 2014.
- Jeffreys-Jones, Rhodri. *A Question of Standing: The History of the CIA*. Oxford: Oxford University Press, 2022.
- Jonter, Thomas. "Olof Palme and the Peace Movements in Sweden in the Late Cold War Period". *Beyond the Euromissile Crisis: Global Histories of Anti-Nuclear Activism in the Cold War*, toim. Luc-André Brunet ja Eirini Karamouzi. New York: Berghahn Books Incorporated, 2025, 134–152. <<https://doi.org/10.1515/9781805399636>>
- Juntunen, Tapio. *Varjonyrkkeilyä Pohjolassa: Ydinaseongelman alueellinen hallinta Suomen ulkopoliitikassa kylmän sodan aikakaudella*. Tampereen yliopiston väitöskirjat vuosikerta 950. Tampere: Tampereen yliopisto, 2024. <<https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-03-3279-2>>
- Juntunen, Tapio. "“We Just Got to Keep Harping On About It” Anti-Nuclearism and the Role of Sub-Regional Arms Control Initiatives in the Nordic Countries During the Second Cold War". *The INF Treaty of 1987: A Reappraisal*, toim. Philip Gassert, Hermann Wentker ja Tim Geiger. Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht, 2020, 215–236. <<https://doi.org/10.13109/9783666352171.215>>
- Kipping, Matthias, R., Daniel Wadhvani ja Marcelo Bucheli. "Analyzing and Interpreting Historical Sources: A Basic Methodology." *Organizations in Time: History, Theory, Methods*, toim. Marcelo Bucheli ja R. Daniel Wadhvani. Oxford: Oxford University Press, 2014, 305–329.
- Paju, Petri. "Ydinsulku ja Suomi. 50 vuotta ydinsulkusopimuksen kansallista toimeenpanoa". *STUK – TR 32*. Helsinki: Säteilyturvakeskus, 2020. <<https://www.julkari.fi/items/621439f7-72b0-4036-a68f-75aa10a24b8f>>

- Rentola, Kimmo. ”Tiedustelun historian ongelmia”. *Tieteessä Tapahtuu*, 27(7)/2009a, 3–6.  
<<https://journal.fi/tt/article/view/2494>>
- Rentola, Kimmo. ”Voiko salaisen palvelun historiaa lainkaan tutkia?” *Kanava*, 37(6)/2009b, 308–312.
- Robarge, David. “Leadership in an Intelligence Organization: The Directors of Central Intelligence and the CIA”. *The Oxford Handbook of National Security Intelligence*, toim. Loch K. Johnson. 2<sup>nd</sup> ed. Oxford: Oxford University Press, 2025, 321–334.  
<<https://doi.org/10.1093/oxfordhb/9780197783160.013.0024>>
- Stocker, James. “Accepting Regional Zero: Nuclear Weapon Free Zones, U.S. Nonproliferation Policy and Global Security, 1957–1968.” *Journal of Cold War Studies*, 17(2)/2015, 36–72. <[https://doi.org/10.1162/JCWS\\_a\\_00547](https://doi.org/10.1162/JCWS_a_00547)>
- Vuori, Jaana. *Laadullisen tutkimuksen verkkokäsikirja*. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoaarkisto, 2021. <<https://www.fsd.tuni.fi/fi/palvelut/menetelmaopetus/>>
- Wettig, Gerhard. “The Last Soviet Offensive in the Cold War: Emergence and Development of the Campaign against NATO Euromissiles, 1979-1983: Origins of the Second Cold War”. *Cold War History*, 9(1)/2009, 79–110.  
<<https://doi.org/10.1080/14682740802638640>>
- Yoken, Hannah Kaarina. ”Liennytyksen puolesta, ydinsotaa vastaan. Sukupuolinäkökulma 1980-luvun kotimaisiin rauhanmarsseihin”. *Lähihistoria*, 4(1)/2025, 106–129.  
<<https://doi.org/10.61559/lh.156399>>

## Muut lähteet

- Dallas World Affairs Council, 2026. <<https://www.dfwworld.org>>
- United Nations, 2026. <<https://disarmament.unoda.org/en/our-work/weapons-mass-destruction/nuclear-weapons/nuclear-weapon-free-zones>>